

**Prawa człowieka w krajach Partnerstwa Wschodniego UE
z perspektywy ciał traktatowych i organów ONZ**

**Human Rights in the EU's Eastern Partnership Countries
from the perspective of the UN Treaty Bodies and Organs**

Jakub Jaraczewski

**Opracowanie przygotowane w ramach projektu
Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego
„Partnerstwo dla Praw Człowieka 2011”**

**A study in the frame of the project
Co-operation between Ombudsmen from Eastern Partnership Countries
“Partnership for Human Rights 2011”**

Warszawa, grudzień 2011

Warsaw, December 2011

**Prawa człowieka w krajach Partnerstwa Wschodniego UE
z perspektywy ciał traktatowych i organów ONZ..... strona 5**

**Human Rights in the EU's Eastern Partnership Countries
from the perspective of the UN Treaty Bodies and Organs..... page 33**

*Projekt był współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej
Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2011 r.*

*The Project was co-financed by the Polish development cooperation programme 2011 of the
Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland.*

*Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym
stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.*

*The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with
the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland.*

www.polskapomoc.gov.pl

Prawa człowieka w krajach Partnerstwa Wschodniego UE z perspektywy ciał traktatowych i organów ONZ

Niniejsze opracowanie stanowi skrótowy przegląd wypowiedzi ciał traktatowych oraz wyspecjalizowanych agend ONZ w kwestii ochrony praw człowieka w krajach Partnerstwa Wschodniego UE: Armenii, Azerbejdżanie, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainie. Asumptem do takiego zestawienia jest zakończenie pierwszego, trzyletniego okresu przeprowadzania w ramach ONZ Powszechnego Przeglądu Okresowego (*Universal Periodic Review*), stanowiącego jeden z mechanizmów wprowadzonych w ramach reformy systemu ochrony praw człowieka ONZ. Przegląd stanowić ma narzędzie służące wiarygodnemu przedstawieniu sytuacji z punktów widzenia badanych państw, pozostałych państw członkowskich, ciał i organów ONZ oraz zainteresowanych instytucji takich jak krajowe instytucje ochrony praw człowieka i organizacje pozarządowe. Zestawienie takie w założeniach ma służyć pomocą w zidentyfikowaniu najważniejszych zagadnień związanych z ochroną praw człowieka w badanych krajach, a w szczególności problemów wspólnych dla wszystkich państw Partnerstwa Wschodniego.

1. WPROWADZENIE

Proces reformy systemów ochrony praw i wolności człowieka ONZ przeprowadzony w połowie pierwszej dekady XXI wieku stanowił próbę przywrócenia wiarygodności i skuteczności działaniom Narodów Zjednoczonych w obszarze praw człowieka. Kryzys dotychczasowego systemu przestał w tym okresie być jedynie argumentem podnoszonym przez krytyków i stał się diagnozą otwarcie stawianą zarówno przez ekspertów pracujących nad projektami zmian¹ jak i w wypowiedziach Sekretarza Generalnego K. Annana.² Kulminacją zmian w ONZ było utworzenie w 2006 nowego organu: Rady Praw Człowieka, która zastąpiła dotychczasową Komisję Praw Człowieka. Był to bez wątpienia najbardziej

¹ Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Changes, A More Secure World: Our Shared Responsibility, 02.12.2004, A/59/565.

² In larger freedom: towards development, security and human rights for all, Report of the Secretary-General, 26.05.2005, A/59/2005/Add.3.

spektakularny i najszerzej dyskutowany element reform, któremu poświęcono znaczną uwagę zarówno w krajowej, jak i międzynarodowej literaturze. Jednakże równoległe do prac nad składem, zadaniami i kompetencjami Rady prowadzone były działania mające na celu ustanowienie skutecznego mechanizmu oceny stanu ochrony praw jednostki w krajach członkowskich. System taki, w założeniach wyrażonych przez K. Annana³ opierać miał się na wzajemnym przeglądzie dokonywanym przez państwa i stanowić miał element komplementarny wobec istniejących procedur ciał traktatowych ONZ.

Wcześniejsze próby ustanowienia powszechnego systemu sprawozdań państw o całościowym stanie ochrony praw człowieka w oparciu o Powszechną Deklarację Praw Człowieka zakończyły się niepowodzeniem i zostały zarzucone w 1980 roku.⁴ Znacznie skuteczniejsze okazały się mechanizmy raportowania ustanowione w ramach poszczególnych ciał traktatowych ONZ, poczynając od systemu wprowadzonego na mocy Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej i ustanawianego w kolejnych konwencjach. Pomimo pewnych różnic w treści poszczególnych konwencji i ustroju odpowiadających im ciał traktatowych⁵ wyróżnić można wspólne cechy systemów raportowania. Na mocy każdego z traktatów państwa-strony zobligowane są do składania raportów opisujących kroki podjęte przez dane państwo w celu zapewnienia ochrony praw i wolności ustanowionych na mocy danego traktatu. Raporty te przedkładane są Sekretariatowi ONZ, który następnie kieruje je pod rozagę odpowiedniego ciała traktatowego. Ciała traktatowe są umocowane do przedstawienia swojego zdania,⁶ które z kolei może być przedmiotem uwag danego państwa-strony. Każde z ciał traktatowych wykształciło swój własny system interakcji z państwami-stronami, elementem którego stała się obecność przedstawicieli państw podczas prac nad formułowaniem stanowiska ciał traktatowych co do treści raportu. Nie ujmując sukcesom, jakie odniosły mechanizmy raportowania ustanowione w oparciu o prace ciał traktatowych, ich forma obarczona była pewnymi mankamentami. Z punktu widzenia funkcjonowania całości systemu ochrony praw i wolności człowieka ONZ, raportowanie oparte o poszczególne traktaty ze swojej natury uniemożliwiało pozyskanie informacji w przypadku, gdy dany kraj nie ratyfikował określonej konwencji i w

³ Addendum to In larger freedom, Human Rights Council: Explanatory note by the Secretary-General, 23.05.2005, A/59/2005/Add.1.

⁴ F. de Gaer „A Voice Not an Echo: Universal Periodic Review and the UN Treaty Body System”, Human Rights Law Review 7:1 (2007), s. 117.

⁵ Komitet Przeciwko Torturom (CAT), Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW), Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych (CESCR), Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (CERD), Komitet Praw Dziecka (CRC), Komitet ds. Ochrony Praw Wszystkich Migrujących Pracowników (CMW), Komitet Praw Człowieka (HRC).

⁶ Określanego w traktatach jako „uwagi”, „uwagi ogólne”, „zalecenia ogólne” bądź „sugestie”.

konsekwencji nie był zobowiązany do przedkładania ONZ informacji o stanie ochrony praw i wolności daną konwencją objętych. Z kolei atomizacja systemów raportowania w poszczególnych ciałach traktatowych i istniejące, pomimo wymienionych uprzednio podobieństw, różnice w procedurach wymiennie utrudniały próby dokonania kompleksowej oceny stanu ochrony praw i wolności jednostki w poszczególnych krajach.

Jak uprzednio wspomniano, nowy system całościowej oceny stanu ochrony praw i wolności w założeniach stanowić ma uzupełnienie istniejących mechanizmów. Podkreśla to rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ A/RES/60/251 wprowadzająca instytucję Powszechnego Przeglądu Okresowego (PPO, ang. *Universal Periodic Review*). Szczegółowe zasady i reguły funkcjonowania nowego systemu określone zostały w rezolucji Rady Praw Człowieka A/HRC/RES/5/1 oraz decyzji 6/102. Podstawą nowego mechanizmu stała się oparta o obiektywne i wiarygodne informacje, przeprowadzana drogą międzypaństwowego dialogu i interakcji ocena wypełniania przez każde z państw zobowiązań w zakresie praw i wolności człowieka. Z założenia mechanizm PPO ma gwarantować równe traktowanie oraz pełny udział państw poddawanych przeglądowi. Rezolucja A/HRC/RES/5/1 zakłada także umożliwienie w procedurze PPO udziału innych niż państwa instytucji zainteresowanych, z uwagi na swoją działalność, rezultatem przeglądu (*stakeholders*), w tym organizacji pozarządowych (NGOs) oraz krajowych instytucji ochrony praw człowieka (NHRI).⁷ Zakres rzeczowy PPO obejmuje Kartę Narodów Zjednoczonych, Powszechną Deklarację Praw Człowieka, traktaty ratyfikowane przez dane państwo oraz dobrowolne zobowiązania państw podjęte w zakresie ochrony praw człowieka, w szczególności z uwzględnieniem zobowiązań podjętych podczas wyboru danego państwa do składu Rady. Informacje będące przedmiotem przeglądu kompilowane są na podstawie:

- I. informacji przedłożonych przez państwa poddawane przeglądowi
- II. opracowaniu przygotowanym przez Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka ONZ na podstawie raportów ciał traktatowych oraz dokumentów pochodzących od innych organów i agend ONZ
- III. informacjach przedłożonych przez zainteresowane instytucje, których streszczenia dokonuje Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka ONZ

⁷ Do krajowych instytucji ochrony praw człowieka zaliczane są m.in. instytucje ombudsmanów (przykładowo polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich) bądź wyspecjalizowanych państwowych komisji ds. praw człowieka.

Informacje te następnie zestawiane są z pytaniami, rekomendacjami i uwagami zgłoszonymi przez państwa-strony tworzące Grupę Roboczą ds. PPO. Trzy z tych państw, określane jako tzw. „trojka” pełnią rolę sprawozdawców przeglądu. Skład „trojki” wyłaniany jest drogą losowania. Stanowiska swoje państwa-strony mogą składać zarówno przed rozpoczęciem prac Grupy Roboczej ds. PPO, jak i w jej trakcie. Stanowiska organów ONZ, zainteresowanych instytucji oraz państw-stron są przedmiotem dyskusji z udziałem przedstawicieli państwa podlegającego przeglądowi, którzy mają sposobność ustosunkowania się do podniesionych w trakcie przeglądu kwestii.

Wraz z upływem 2011 roku zakończony zostanie pierwszy czteroletni cykl przeglądów, w ramach którego procedurze PPO poddane zostały wszystkie państwa będące członkami ONZ w chwili rozpoczęcia cyklu.⁸ Moment ten stanowi stosowną okazję do próby podsumowania PPO przeprowadzonych w krajach Partnerstwa Wschodniego UE.⁹ Pomimo swoich niedoskonałości, Przegląd stanowi doniosły krok naprzód i jest ważnym źródłem analizy sytuacji ochrony praw człowieka w państwach członkowskich ONZ. Z punktu widzenia osób badających to zagadnienie szczególnie wyraźnie jawi się rola PPO jako swoistej klamry spinającej wypowiedzi ciał traktatowych i agend ONZ. Zaznaczyć w tym miejscu należy, że aktualne pozostają pytania i wątpliwości co do dalszego rozwoju PPO. Dotyczą one zarówno formuły Przeglądu i jej konsekwencji (m.in. kwestii charakteru metodologicznego i pamięci instytucjonalnej), jak i jego relacji do istniejących narzędzi (systemów sprawozdawczych ciał traktatowych i Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka).¹⁰

W dalszej części opracowania opisane zostaną najważniejsze zagadnienia i problemy wyszczególnianie przez organy ONZ w odniesieniu do poszczególnych państw Partnerstwa Wschodniego. Zestawienie to naturalnie nie wyczerpuje treści PPO i całości wypowiedzi ONZ w temacie ochrony praw człowieka w badanych krajach, natomiast może posłużyć jako swoisty drogowskaz kierujący na najważniejsze problemy, które zostały pokrótce

⁸Pełny harmonogram PPO dostępny jest pod adresem <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Documents/uprlist.pdf>.

⁹ PPO w państwach Partnerstwa Wschodniego przeprowadzone zostały w następujących terminach:

- Armenii w ramach 8 sesji Grupy Roboczej, przyjęty 6 maja 2010 roku,
- Azerbejdżanu w ramach 4 sesji Grupy Roboczej, przyjęty 4 lutego 2009 roku,
- Białorusi w ramach 8 sesji Grupy Roboczej, przyjęty 12 maja 2010 roku,
- Gruzji w ramach 10 sesji Grupy Roboczej, przyjęty 28 stycznia 2011 roku,
- Mołdawii w ramach 11 sesji Grupy Roboczej, przyjęty 12 października 2011 roku,
- Ukrainy w ramach 2 sesji Grupy Roboczej, przyjęty 13 maja 2008 roku.

¹⁰ m. in. G. Sweeney, Y. Saito “An NGO Assessment of the New Mechanisms of the UN Human Rights Council”, *Human Rights Law Review* 9:2 s. 218-219, E. D. Redondo “The Universal Periodic Review of the UN Human Rights Council: An Assessment of the First Session” *Chinese Journal of International Law* (2008), Vol. 7, No. 3, 732 – 734.

podsumowane w ostatnim rozdziale. Zamieszczona poniżej tabela podsumowuje aktualny na grudzień 2011 roku stan ratyfikacji najważniejszych konwencji i protokołów fakultatywnych przez państwa Partnerstwa Wschodniego:

	Armenia	Azerbejdżan	Białoruś	Gruzja	Moldawia	Ukraina
ICESCR¹¹	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
OP-ICESCR ¹²	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE
ICCPR¹³	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
ICCPR-OP1 ¹⁴	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
ICCPR-OP2 ¹⁵	NIE	TAK	NIE	TAK	TAK	TAK
ICERD¹⁶	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
CEDAW¹⁷	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
OP-CEDAW ¹⁸	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
CAT¹⁹	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
OP-CAT ²⁰	TAK	TAK	NIE	TAK	TAK	TAK
CRC²¹	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
CRC-OP1 ²²	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
CRC-OP2 ²³	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
ICRMW²⁴	NIE	TAK	NIE	NIE	NIE	NIE
CRPD²⁵	TAK	TAK	NIE	NIE	TAK	TAK
CRPD-OP	NIE	TAK	NIE	NIE	NIE	TAK
CED²⁶	TAK	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE

¹¹ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

¹² Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

¹³ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych.

¹⁴ Protokół Fakultatywny nr 1 do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

¹⁵ Protokół Fakultatywny nr 2 do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

¹⁶ Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej.

¹⁷ Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet.

¹⁸ Protokół Fakultatywny do Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet.

¹⁹ Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania.

²⁰ Protokół Fakultatywny do Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania.

²¹ Międzynarodowa Konwencja o Prawach Dziecka.

²² Protokół Fakultatywny nr 1 do Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka.

²³ Protokół Fakultatywny nr 2 do Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka.

²⁴ Międzynarodowa Konwencja o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników - Migrantów i Członków Ich Rodzin.

²⁵ Międzynarodowa Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych.

²⁶ Międzynarodowa Konwencja o Ochronie Osób Przed Wymuszonym Zaginięciem.

2. ARMENIA

a. Ramy instytucjonalno-prawne

Miejscowe przedstawicielstwo ONZ w Armenii (UNCT) pozytywnie oceniło zakres przyjęcia międzynarodowych traktatów dotyczących praw człowieka oraz wprowadzenie w znowelizowanej konstytucji z 2005 roku rozdziału poświęconego prawom i wolnościom jednostki. Z afirmacją ONZ spotkało się także ustanowienie instytucji ombudsmana w osobie obrońcy Praw Człowieka Republiki Armenii, który uzyskał akredytację na najwyższym poziomie zgodności z Zasadami Paryskimi. Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (CERD) wskazał na pozytywne działania edukacyjno-informacyjne dotyczące tolerancji i poszanowania praw człowieka. UNCT odnotowało wprowadzenie kompleksowego programu edukacji seksualnej w szkołach oraz podjęcie rozmów komisji trójstronnej zakończone podpisaniem w 2009 roku porozumienia pomiędzy rządem, przedstawicielami związków zawodowych i organizacji pracodawców.

b. Równouprawnienie i przeciwdziałanie dyskryminacji

Analizując dokumenty ciał traktatowych oraz PPO wśród problemów zidentyfikowanych w Armenii na czoło wysuwa się kwestia praw i wolności kobiet. Problemy związane z tym zagadnieniem pojawiają się w praktycznie wszystkich obszarach objętych przeglądem. W 2009 roku po analizie raportów krajowych Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW) opublikował wyczerpujące uwagi, w których wskazał szereg priorytetowych kwestii wymagających szybkiej i skutecznej reakcji ze strony państwa. Uwagi Komitetu otwierają spostrzeżenia co do stanu legislacji krajowej i pojawiających się w niej przejawach dyskryminacji kobiet. Szczegółowe obszary, w których komitet wskazał na najpoważniejsze problemy to: rozwój pozycji prawnej kobiet, stereotypy i praktyki kulturowe, przemoc, handel ludźmi i prostytutka, udział w życiu politycznym i publicznym, edukacja, zatrudnienie, opieka zdrowotna oraz sytuacja grup wrażliwych. Problematykę praw kobiet podniosły w swoich spostrzeżeniach także Komitet Praw Człowieka (HRC), Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych (CESCR), Komitet Praw Dziecka (CRC) oraz Fundusz Ludnościowy ONZ (UNFPA). W Przeglądzie uwzględniona została rekomendacja CEDAW wzywającego Armenię do przedstawienia, w terminie 2 lat, pisemnego sprawozdania dotyczącego implementacji zaleceń Komitetu w zakresie ochrony praw kobiet.

Drugim zagadnieniem, które obszernie poruszane jest w uwagach ciał traktatowych co do stanu ochrony praw i wolności jednostki w Armenii są prawa dzieci. Odnaleźć tutaj można

wypowiedzi CRC, wskazującego na problemy związane ze stosowaniem przemocy wobec dzieci, ich wykorzystywania seksualnego oraz sytuacji tzw. „dzieci ulicy”. Dalsze spostrzeżenia CRC co do sytuacji armeńskich nieletnich dotyczą braku wykształconego systemu wymiaru sprawiedliwości dla młodocianych przestępców, warunków przetrzymywania nieletnich w aresztach, standardu życia w domach dziecka i procedur adopcyjnych. Komitet odniósł się także do kwestii niewystarczającej ochrony małoletnich w prawie pracy oraz problemów związanych z ochroną zdrowia dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki zapobiegania AIDS i uzależnieniom narkotykowym.

c. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa

Kolejnym obszarem, któremu znaczną uwagę poświęciły organy traktowe ONZ były zagadnienia związane z prawem do ochrony życia, wolnością osobistą i bezpieczeństwem. Rozdział ten otwierają uwagi dotyczące wydarzeń związanych z wyborami prezydenckimi w marcu 2008 roku, w trakcie których doszło do zakończonych ofiarami śmiertelnymi starć demonstrantów ze służbami porządkowymi, masowymi aresztowaniami działaczy opozycyjnych i wprowadzenia stanu nadzwyczajnego. Zaniepokojenie przebiegiem wydarzeń z 2008 roku wyrazili Wysoki Komisarz ds. Praw Człowieka, UNCT oraz Specjalni Sprawozdawcy. Następnym zagadnieniem obszernie poruszonym przez ciała traktatowe była kwestia stosowania tortur. Odnotowano w tym zakresie problemy z definicją tortur stosowaną w armeńskim ustawodawstwie, implementacją CAT oraz praktyką zarówno organów ścigania jak i sądów. Rekomendacje CAT i HRC wskazywały na konieczność edukacji funkcjonariuszy publicznych i ustanowienie niezależnego organu badającego przypadki skarg na tortury i niehumanitarne traktowanie.

d. Wymiar sprawiedliwości i prawo do sądu

HRC odnotował brak pełnej niezależności i niezawisłości sądownictwa. CRC wskazał na konieczność wykształcenia skutecznego systemu wymiaru sprawiedliwości nieletnim.

e. Wolność sumienia i wyznania, wolności słowa, zgromadzeń i zrzeszania się, prawo do udziału w życiu publicznym i politycznym.

W zakresie standardu ochrony wolności religijnych i politycznych CERD i HRC wskazały na problem traktowania mniejszościowych związków wyznaniowych, w szczególności tych, które nie podlegają oficjalnej rejestracji. Ponadto, HRC i Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego wskazali na problem bezpieczeństwa obrońców praw

człowieka. CERD wskazał także na brak udziału mniejszości etnicznych i narodowych w parlamencie.

f. Prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne

Rozwijając swoje stanowisko w sprawie sytuacji kobiet i dzieci, CEDAW i CRC odniosły się do sytuacji kobiet i dzieci na rynku pracy. CEDAW wskazał na dyskryminację kobiet na rynku pracy, nierówność zarobków pomiędzy płciami, wysokie bezrobocie oraz duży udział kobiet w pracy w niepełnym wymiarze i na nisko płatnych stanowiskach. CRC zarekomendował zmiany idące w kierunku ochrony dzieci przed ciężką i niebezpieczną pracą oraz efektywnego zaimplementowania minimalnego wieku pracowników. Oba komitety odniosły się także do problemu niskiego poziomu ochrony zdrowia, w szczególności dotyczącego kobiety i dzieci. CRC wskazał nadto na zagrożenia dla małoletnich związane z zakażeniami HIV/AIDS oraz narkotykami. CEDAW wezwał do usunięcia przeszkód ograniczających kobietom dostęp do edukacji, natomiast CRC wyraził zaniepokojenie słabymi warunkami budżetowym oświaty, zmuszającymi nauczycieli do szukania dodatkowych źródeł przychodu.

g. Prawa migrantów, uchodźców i azylantów

W Armenii znajduje się znaczna (wg. szacunków ONZ – ok. 100 tys. osób) grupa uchodźców, w przeważającej liczbie osób pochodzenia ormiańskiego zbiegłych z terytorium Azerbejdżanu podczas konfliktu o Górski Karabach w latach 1988-1994. UNCT z aprobatą przyjął uchwalone w 2009 roku przepisy ustawy o uchodźcach i azylantach, jednakże wskazał na problem braku adekwatnego schronienia i mieszkalnictwa dla uchodźców oraz ofiar trzęsienia ziemi z 1988 roku. Zdaniem UNCT, obecna sytuacja drastycznie ogranicza zdolności Armenii do przyjmowania jakichkolwiek nowych uchodźców, co może stanowić problem zważywszy na niestabilną sytuację polityczną w regionie. Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ds. przesiedleńców wewnętrznych (internally displaced persons, IDP) pozytywnie ocenił wspólne wysiłki rządów Armenii i Azerbejdżanu co do rozwiązania problemu uchodźców wewnętrznych.

3. AZERBEJDŻAN

a. Ramy instytucjonalno-prawne

Analizując ramy instytucjonalno-prawne CERD, CESC, CEDAW i CRC z uznaniem przyjęły ustanowienie ombudsmana – Komisarza ds. Praw Człowieka – jednocześnie rekomendując ustanowienie w jego strukturze specjalnego mechanizmu ds. ochrony praw dzieci oraz pochwalając ustanowienie takiegoż dla spraw ochrony praw kobiet.

b. Równouprawnienie i przeciwdziałanie dyskryminacji

W zakresie problematyki dyskryminacyjnej odnajdujemy wypowiedzi CEDAW i HRC w kwestii konieczności przeciwdziałania głęboko zakorzenionym w społeczeństwie stereotypom dyskryminującym kobiety. CEDAW wskazał także na problemy nierównego traktowania kobiet w obszarach prawa rodzinnego i zatrudnienia. CERD wskazał na problem rasizmu i ksenofobii, w szczególności dotyczących etnicznych Ormian. Komitet z zaniepokojeniem odnotował informację Azerbejdżanu o braku spraw sądowych prowadzonych w oparciu o odpowiednie przepisy penalizujące przejawy rasizmu. CESC zalecił uregulowanie sytuacji prawnej obcokrajowców przebywających na terenie Azerbejdżanu, natomiast HRC zwrócił uwagę na konieczność zagwarantowania im praw wynikających z ICCPR. Rozdział ten zamykają uwagi CRC wskazujące na konieczność zwalczania dyskryminacji dzieci z grup szczególnie narażonych: niepełnosprawnych, bezdomnych, uchodźców i zarażonych HIV/AIDS.

c. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa

Sprawozdawcy Specjalni: ds. ochrony wolności słowa i ds. zapobiegania torturom i nieludzkiemu traktowaniu wskazali na informacje o stosowaniu przemocy i pozbawienia wolności dziennikarzy, aktywistów politycznych i obrońców praw człowieka, a także torturowaniu osób zatrzymanych, w tym dzieci. Obszerne uwagi zgłosił CRC, który odnotował zaniepokojenie faktem nagminnego przetrzymywania osób niepełnoletnich w aresztach tymczasowych, warunkami ich traktowaniem oraz doniesieniami o stosowaniu tortur wobec nieletnich. Odnotowując z aprobatą zmiany w prawie karnym materialnym i proceduralnym, komitet wskazał na brak wykształconego systemu wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich i konieczność wdrożenia kompleksowych reform celem jego ustanowienia. Komitet odniósł się także do problematyki przemocy domowej wobec dzieci, wskazując na powtarzające się przypadki stosowania kar cielesnych, uznawanych w kraju za powszechnie

akceptowane. Uwagę Komitetu zwróciła także rosnąca liczba „dzieci ulicznych”, CESCR, CAT oraz HRC zwróciły uwagę na przepełnienie więzień, warunki w nich panujące oraz problem dostępu więźniów do ochrony zdrowia oraz pomocy prawnej. Obszernie ciała traktatowe odniosły się do problemu przemocy wobec kobiet, w tym przemocy domowej. CEDAW, CESCR i HRC wezwały Azerbejdżan do szybkiego podjęcia kroków celem penalizacji przemocy domowej jak i przeszkolenia organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w zakresie przeciwdziałania takim praktykom. Ponadto CESCR zasugerował zniesienie przymusowej pracy jako środka karnego.

d. Wymiar sprawiedliwości i prawo do sądu

Uwagi organów ONZ dotyczące funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości otwierają zastrzeżenia HRC i CESCR co do braku w pełni niezależnego i niezawisłego wymiaru sprawiedliwości. Uzupełniając to spostrzeżenie CAT wskazał, iż w wielu przypadkach sądy ignorują dowody na torturowanie i nieludzkie traktowanie oskarżonych. Dalsze uwagi Komitetu dotyczą praktyki ekstradycji osób do krajów, w których są one narażone na tortury lub nieludzkie traktowanie, problemy z dostępem do pomocy prawnej oraz z uzyskaniem odszkodowań przez osoby będące ofiarami tortur.

e. Wolność sumienia i wyznania, wolności słowa, zgromadzeń i zrzeszania się, prawo do udziału w życiu publicznym i politycznym.

W zakresie wolności religijnych i politycznych z uznaniem Specjalnego Sprawozdawcy ONZ spotkała się jakość krajowej legislacji dotyczącej wolności sumienia i wyznania oraz równouprawnienia związków wyznaniowych, jednakże wskazane zostały incydentalne problemy związane ze stosowaniem przez władze państwowe i samorządowe praktyk niezgodnych z przyjętymi standardami. Specjalni Sprawozdawcy: ds. Wolności Słowa i Mediów oraz ds. Obrońców Praw Człowieka wskazali na wspomniane uprzednio przypadki przemocy i nacisku, w przypadku mediów prowadzące do częstej autocenzury.

f. Prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne

Spostrzeżenia dotyczące standardów ochrony praw społecznych, gospodarczych i kulturalnych otwierają uwagi CESCR dotyczące ogólnych warunków rynku pracy w Azerbejdżanie, a w szczególności wysokiego bezrobocia, niskiej płacy minimalnej oraz problemów osób niepełnosprawnych w znalezieniu zatrudnienia. Komitet wezwał do reformy prawa pracy i liberalizacji instytucji strajku. Wypowiadając się w kwestiach ochrony zdrowia

i zabezpieczeń socjalnych, Komitet z niepokojem odnotował niską skuteczność programów ochrony społecznej, słaby rozwój publicznej służby zdrowia oraz braki w budownictwie socjalnym i wezwał Azerbejdżan do alokacji większej części przychodów z eksportu ropy na potrzeby społeczno-zdrowotne. Odnosząc się do kwestii edukacyjnych, CESCR i CRC wyraziły zaniepokojenie obniżeniem standardów szkolnictwa i zachęciły do wprowadzenia zmian gwarantujących dzieciom dostęp do szkolnictwa, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów z grup wrażliwych.

g. Prawa mniejszości, migrantów, uchodźców i przesiedleńców

Uwagi organów ONZ w Powszechnym Przeglądzie Okresowym Azerbejdżanu zamykają stanowiska w kwestii praw mniejszości, uchodźców i przesiedleńców. CERD zachęcił Azerbejdżan do stworzenia warunków pozwalających mniejszościom etnicznym, religijnym i narodowym do rozwoju swojej tożsamości poprzez ochronę kultury, języka i zwyczajów. Komitet zwrócił także uwagę na potrzebę zapewnienia ochrony prawnej azylantom i na przypadki pogwałcenia zasady *non-refoulement*.

4. BIAŁORUŚ

a. Ramy instytucjonalno-prawne

W zakresie ram konstytucyjnych i instytucjonalno-prawnych, UNCT z uznaniem przyjęło uchwalenie w 2009 roku zespołu przepisów regulujących sytuację prawną dzieci, natomiast CEDAW wyraził zaniepokojenie brakiem wyraźnych przepisów konstytucyjnych zakazujących dyskryminacji ze względu na płeć i gwarantującą równouprawnienie kobiet i mężczyzn. Zasadniczą kwestią podnoszoną przez agendy ONZ w zakresie ram instytucjonalnych na Białorusi jest brak krajowej instytucji ochrony praw człowieka odpowiadającej standardom Zasad Paryskich i akredytowanej przez Międzynarodowy Komitet Koordynujący ds. Krajowych Instytucji Ochrony Praw Człowieka. Specjalny Sprawozdawca ds. Praw Człowieka określił mechanizmy ochrony praw człowieka na Białorusi jako niewystarczające i wskazał na brak instytucji ombudsmana jako jedną z przesłanek takiej oceny. UNCT oraz Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) podkreśliły ustanowienie i rozwój wyspecjalizowanych instytucji ds. ochrony praw dziecka i przeciwdziałania handlu żywym towarem. Podkreślenia wymagają spostrzeżenia w kwestii współpracy pomiędzy organami ONZ a Białorusią. Specjalny Sprawozdawca ds. praw człowieka odnotował poważne zaległości w obowiązkach sprawozdawczych wobec ciał traktatowych oraz komplikacje we współpracy z władzami krajowymi, włącznie z protestami rządu Białorusi przeciwko rezolucjom Komisji ds. Praw Człowieka. Odnotowany został także fakt stwierdzenia przez Komitet Praw Człowieka naruszeń praw człowieka w sprawach, których stroną była Białoruś. Od 2000 roku Komitet stwierdził naruszenia w 17 sprawach, z czego 12 dotyczyło, między innymi, naruszeń wolności słowa, wolności zrzeszania się, wolności religijnych, prawa do udziału w życiu publicznym i prawa wyborczego. Komitet odnotował, iż w każdej ze wspomnianych spraw władze Białorusi podważały ustalenia Komitetu bądź odmówiły komentarza.

b. Równouprawnienie i przeciwdziałanie dyskryminacji

Najważniejsze uwagi organów ONZ w zakresie respektowania przez Białoruś zobowiązań w zakresie równouprawnienia i zwalczania dyskryminacji to zastrzeżenia poczynione przez CEDAW i CERD w odniesieniu do kwestii negatywnych stereotypów co do roli płci w społeczeństwie oraz incydentów zachowań ksenofobicznych i rasistowskich. Komitet Ekspertki Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) obszernie wypowiedział się w

temacie molestowania kobiet w miejscach pracy, pozycji mniejszości etnicznych na rynku pracy oraz dyskryminacji przy zatrudnieniu.

c. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa

W odniesieniu do problemów związanych z ochroną prawa do życia, wolności osobistej i nietykalności cielesnej najdonioślejszą kwestią podnoszoną w wypowiedziach organów ONZ stała się problematyka kary śmierci. Zarówno CAT jak i Specjalny Sprawozdawca ds. praw człowieka wyrazili zaniepokojenie faktem utrzymywania tej instytucji, procedurami z nią związanymi, brakiem transparentności i dokładnych informacji o wykonywanych wyrokach śmierci, jednocześnie aprobując wypowiedzi białoruskiego Trybunału Konstytucyjnego w kwestii potencjalnego zniesienia kary śmierci bądź ogłoszenia nań moratorium. Specjalny Sprawozdawca odniósł się także do doniesień o zaginięciach osób prowadzących działalność opozycyjną. CAT odnotował ponadto brak krajowych uregulowań definicji i penalizacji stosowania tortur i niehumanitarnego traktowania oraz powracające doniesienia o ich stosowaniu, w szczególności wobec opozycjonistów i demonstrantów. Ponadto Komitet wraz z Grupą Roboczą ds. Arbitralnych Zatrzymań wskazały na warunki i praktykę stosowania aresztu tymczasowego. CEDAW i UNCT zwróciły uwagę na kwestie przemocy odpowiednio wobec kobiet i dzieci, natomiast UNCT, CRC, CEDAW w swoich raportach odniosły się do problemu handlu żywym towarem i roli Białorusi jako kraju tranzytowego.

d. Wymiar sprawiedliwości i prawo do sądu

Wśród zebranych wypowiedzi w temacie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości najwyraźniej widoczna jest działalność Grupy Roboczej ds. Arbitralnych Zatrzymań. W spostrzeżeniach Grupy odnaleźć można uwagi co do niezależności zawodów prawniczych, instytucji domniemania niewinności, uprawnień prokuratury oraz stosowania aresztów tymczasowych CRC i UNCT zwróciły uwagę na problemy związane z pozycją nieletnich przed sądami, odnotowując postępy poczynione przez Białoruś w tym zakresie.

e. Wolność sumienia i wyznania, wolności słowa, zgromadzeń i zrzeszania się, prawo do udziału w życiu publicznym i politycznym.

W przedmiocie wolności politycznych i osobistych odnaleźć można wypowiedzi Specjalnego Sprawozdawcy ds. praw człowieka dotyczących ograniczeń wolności i swobód religijnych na Białorusi. Problematyka ta była także przedmiotem rezolucji Zgromadzenia

Ogólnego. Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego w podobnym tonie odniósł się do problemu wolności słowa, który także został uwzględniony w przytoczonych rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego. Specjalny Sprawozdawca ds. praw człowieka, CEDAW i CERD wyrazili zastrzeżenia co do sytuacji obrońców praw człowieka i organizacji pozarządowych. Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego oraz Specjalny Sprawozdawca ds. praw człowieka odnotowali rygorystyczne unormowania regulujące zgromadzenia publiczne.

f. Prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne

W odniesieniu do praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych CEDAW wyraził zaniepokojenie sytuacją kobiet na rynku pracy oraz wysokim odsetkiem kobiet wśród osób żyjących w ubóstwie. Komitet zarekomendował także wzmocnienie programów planowania rodziny i ułatwienie dostępu do środków antykoncepcyjnych. W zakresie prawa do edukacji CRC odnotował zmniejszającą się dostępność nauczania w języku białoruskim oraz rozwarstwienie jakości i dostępu do edukacji, w szczególności dotyczące obszarów wiejskich i ubogich. CRC oraz CERD z aprobatą odnotowały wprowadzenie nauczania o prawach człowieka do programów szkół.

g. Prawa mniejszości, migrantów, uchodźców i przesiedleńców

Problematykę mniejszości w odniesieniu do Białorusi porusza raport Specjalnego Sprawozdawcy ds. praw człowieka wskazującego na pogarszającą się sytuację mniejszości romskiej. W kwestii imigrantów, uchodźców i azylantów UNCT wskazał na znaczące postępy w standardach prawnych i ich implementacji, odnotowując obszary, w których potrzebne są dalsze wysiłki ze strony państwa.

5. GRUZJA

a. Ramy instytucjonalno-prawne

Adekwatnym tłem dla analizy stanowiska ONZ wobec Gruzji w zakresie praw człowieka jest raport Biura Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka z 2008 roku, wskazujący na wyzwania w zakresie bezpieczeństwa, prawa humanitarnego, praw człowieka odnoszące się do niezawisłości sądów, funkcjonowania systemu więziennictwa i warunków życia uchodźców wewnętrznych w kontekście wydarzeń z listopada 2007 roku i konfliktu zbrojnego w Południowej Osetii w sierpniu 2008 roku. Komitet Praw Człowieka odnotował pozytywne zmiany prawne i instytucjonalne w Gruzji, jednakże wyraził zaniepokojenie niepełnym poszanowaniem zasady *non-refoulement*. CAT, CEDAW i CRD z akceptacją odnotowały uchwalenie ustawy o przeciwdziałaniu przemoc domowej. Ponadto, CEDAW pozytywnie ocenił także przyjęcie ustawy o zwalczaniu handlu ludźmi, natomiast CRC podobnie odniósł się do uchwalenia prawa o adopcji, jednocześnie zalecając przyjęcie kompleksowej regulacji poświęconej przeciwdziałaniu wykorzystywaniu seksualnego dzieci. W PPO odnotowane zostało przyznanie gruzińskiemu Ombudcy Publicznemu (ombudsmanowi) akredytacji ze statusem „A” na okoliczności zgodności z Zasadami Paryskimi. CAT i CRC z aprobatą odniosły się do działań ombudsmana. W odniesieniu do kompleksowych planów instytucjonalno-prawnych, CEDAW wyraził zaniepokojenie brakiem kompleksowego podejścia do problemu nierówności płci, natomiast CAT odnotował wprowadzenie planów mających na celu poprawę sytuacji w więzieniach oraz przeciwdziałanie torturom i handlu ludźmi. CRC z żalem wskazał, że przyjęty na lata 2008-2011 plan poprawy warunków bytowych dzieci nie pokrywa merytorycznie wszystkich obszarów Konwencji. Pozytywnie oceniając współpracę z władzami gruzińskimi, Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka wskazało na utrudnienia w działaniu na terenie Abchazji i Południowej Osetii.

b. Równouprawnienie i przeciwdziałanie dyskryminacji

W zakresie problemów związanych z równouprawnieniem i przeciwdziałaniem dyskryminacji Biuro Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców (UNHCR), CEDAW, CRC i Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Kobiet (UNIFEM) w swoich raportach wskazały na głęboko zakorzenione stereotypy związane z religią i rolą kobiet w społeczeństwie oraz związane z nimi przejawy dyskryminacji kobiet i powszechnej przemocy domowej. CRC

podniosło kwestię rejestracji porodów oraz braku kompleksyjnej regulacji dotyczącej dzieci niepełnosprawnych.

c. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa

Przegląd zagadnień odnoszących się do problematyki prawa do życia, wolności osobistej otwierają wypowiedzi organów ONZ w kwestii stosowania na terenie Gruzji tortur i niehumanitarnego traktowania. HRC, CAT, CERD i Specjalny Sprawozdawca ds. Tortur i Niehumanitarnego Traktowania wyrazili zaniepokojenie powtarzającymi się przypadkami tortur i niehumanitarnego traktowania i odnotowując pozytywne kroki legislacyjne wezwali organy państwowe do wzmożonego przeciwdziałania zarówno stosowaniu tortur jak i powszechnemu przeświadczeniu o bezkarności ich użycia. CRC wskazał na przypadki torturowania i arbitralnego zatrzymywania nieletnich. HRC i CAT wskazały także na złe warunki w więzieniach i konieczność dalszych prac nad poprawą sytuacji w więziennictwie. HRC, CEDAW i CRC odniosły się do problemu przemocy wobec kobiet, przemocy domowej i handlu ludźmi. CRC zarekomendował także podjęcie kroków celem zwalczania przemocy wobec dzieci i przeciwdziałaniu pracy nieletnich oraz poprawienia sytuacji dzieci ulicznych.

d. Wymiar sprawiedliwości i prawo do sądu

W zakresie prawa do sądu i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, Wysoki Komisarz ds. Praw Człowieka oraz Komitet Praw Człowieka pozytywnie odniosły się do reform wymiaru sprawiedliwości jednocześnie wskazując na utrzymujące się problemy związane z niezależnością sądów, korupcją w sądownictwie, edukacją prawniczą i niskim poziomem zaufania społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości. CRC wskazał na wzrastającą liczbę nieletnich stających przed sądami karnymi i wezwał do ustanowienia skutecznego systemu wymiaru sprawiedliwości nieletnim.

e. Prawo do jedności rodziny, prawo do prywatności

CRC odnotował wysoką liczbę dzieci umieszczanych w domach dziecka, często z powodów kondycji finansowej rodzin. Komitet zasugerował wzmocnienie instytucji adopcji.

f. Wolność sumienia i wyznania, wolności słowa, zgromadzeń i zrzeszania się, prawo do udziału w życiu publicznym i politycznym.

Komitet Praw Człowieka odnotował nierówny status związków wyznaniowych i uprzywilejowaną pozycję gruzińskiego kościoła prawosławnego, wzywając do wprowadzenia

rozwiązań realizujących postulaty pluralizmu i równouprawnienia w kwestiach wyznaniowych. Komitet zalecił także organom państwowym wzmocnienie ochrony wolności słowa i mediów.

g. Prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne

W odniesieniu do kwestii związanych z prawem do zatrudnienia i warunków pracy, Komitet Ekspertów ILO wskazał na problemy związane z niekorzystną pozycją kobiet na rynku pracy i ograniczaniem praw związków zawodowych. CRC, CEDAW i CERD wskazały na wysoki poziom ubóstwa, dotyczący w szczególności sposób kobiety i dzieci. United Nations Development Assistance Framework (UNDAF) wskazał na problemy z utrzymaniem poziomu ochrony zdrowia i śmiertelności niemowląt i polepszającą się sytuację w zakresie edukacji seksualnej. Wspólny Program Narodów Zjednoczonych ds. HIV/AIDS (UNAIDS) wskazał na znaczne postępy w zwalczaniu problemów związanych z zakażeniem HIV/AIDS, wymagające jednak dalszych wysiłków. Problematyce stanu edukacji poświęca uwagę CRC, wskazując na konieczność zwiększenia finansowania szkół w szczególności w regionach zamieszkałych przez mniejszości.

h. Prawa mniejszości

CERD pozytywnie ocenił działania Gruzji w zakresie ochrony praw mniejszości, jednocześnie wskazując na potrzebę wzmocnienia udziału ich przedstawicieli w życiu publicznym oraz kwestie językowe.

i. Przesiedleńcy wewnętrzni

Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ds. praw człowieka przesiedleńców wewnętrznych po wielokrotnych wizytach na terytorium Gruzji wskazał na istnienie licznych grup „starych” przesiedleńców z terenów Południowej Osetii i Abchazji oraz „nowych”, wysiedlonych w konsekwencji konfliktu zbrojnego w sierpniu 2008 roku. Przedstawiciel z uznaniem odniósł się do działań organów państwowych w zakresie zagwarantowania przesiedleńcom ochrony praw jak i infrastruktury umożliwiającej normalne funkcjonowanie. Wśród rekomendacji Przedstawiciela odnaleźć można sugestie ostrożnego przeprowadzenia eksmisji przesiedleńców ze zbiorowych ośrodków

j. Sytuacja na szczególnych obszarach i terytoriach

Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ds. praw człowieka przesiedleńców wewnętrznych z żalem odnotował problemy z dostępem do niektórych obszarów kraju, związane z przeszkodami natury prawnej i administracyjnej. Przedstawiciel wezwał wszystkie zaangażowane strony do zapewnienia możliwości powrotu przesiedleńców i odzyskania przez nich porzuconego mienia. UNHCR wskazał na rygorystyczne unormowania prawne stosowane przez stronę gruzińską i *de facto* abchaską w obszarach takich jak działalność gospodarcza i obywatelstwo.

6. MOŁDAWIA

a. Ramy instytucjonalnoprawne

Oceniając ramy instytucjonalnoprawne, HRC, CERD i CESCR rekomendowały przyjęcie kompleksowego ustawodawstwa antydyskryminacyjnego. UNCT z uznaniem odniósł się do penalizacji przemocy domowej i wprowadzenia przepisów wspomagających jej zwalczanie. Zasadniczym problemem w opinii organów ONZ pozostaje sytuacja krajowej instytucji ochrony praw człowieka – Adwokatów Parlamentarnych i Centrum Praw Człowieka. Posiada ona akredytację na poziomie „B” pod kątem zgodności z Zasadami Paryskimi, oznaczającym częściową kongruencję ram prawnych i działalności organu. Komitet ds. Praw Człowieka wskazał na nieadekwatne finansowanie i słabą efektywność instytucji. CERD rekomendował władzom państwowym ustanowienie w pełni niezależnego ombudsmana odpowiadającego wymogom Zasad Paryskich i wyposażonego w adekwatne środki. CRC z uznaniem powitał powołanie Adwokata Parlamentarnego do spraw praw dzieci, jednocześnie wzywając do wyposażenia go w odpowiednie środki finansowe i techniczne do wykonywania mandatu. HRC i CAT wezwały do wyjaśnienia funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencyjnego ustanowionego w ramach Protokołu Fakultatywnego do Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania oraz do wzmocnienia możliwości ombudsmana w zakresie implementacji Mechanizmu.

b. Równouprawnienie i przeciwdziałanie dyskryminacji

CEDAW wskazał na utrzymywanie się w Mołdawii postawy patriarchalnej i stereotypów ujemnie wpływających na pozycję kobiet w społeczeństwie. Komitet wezwał władze państwowe do przyspieszenia kroków mających na celu zapewnienie równouprawnienia kobiet i mężczyzn. CAT odniósł się do powtarzających się przypadków przemocy i mowy nienawiści wobec mniejszości, w tym mniejszości seksualnych. Obszernie w temacie dyskryminacji wypowiedział się CERD, odnosząc się do stereotypów i niekorzystnego traktowania ludności pochodzenia romskiego, żydowskiego i imigrantów z Azji i Afryki. Z kolei HRC wskazał na dyskryminację nosicieli HIV/AIDS oraz osób o orientacji LGBT. CRC natomiast poczynił zbliżone spostrzeżenia w zakresie dyskryminacji dzieci, w tym grup wrażliwych.

c. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa

Zaniepokojenie CAT wzbudziły doniesienia o częstym stosowaniu tortur, niehumanitarnego traktowania oraz nadmiernej brutalności organów ścigania. Komitet poruszył także tematy przemocy w siłach zbrojnych i problemów z dostępem do pomocy prawnej dla osób zatrzymanych. Wspólnie z HRC złożone zostały zastrzeżenia i rekomendacje w przedmiocie przepełnienia więzień i poprawy warunków w nich panujących. CAT, CESCR i CEDAW zwróciły uwagę na powszechne stosowanie przemocy wobec kobiet i przemocy domowej oraz problemy z ochroną ofiar takich praktyk. Z kolei CAT, UNCT, CRC, CESCR, CEDAW, HRC i Specjalny Sprawozdawca ds. przemocy wobec kobiet szeroko wypowiedzieli się w kwestii roli Mołdawii jako kraju źródłowego i tranzytowego w handlu żywym towarem, w tym dziećmi, oraz o konieczności zapewnienia ochrony ofiarom tego procederu i skutecznego ścigania sprawców. Oceniając sytuację w kraju, UNCT wskazało na problemy związane z wykorzystywaniem dzieci do pracy, CAT natomiast odniósł się do przejawów stosowania przemocy wobec nieletnich (w tym w szkołach) oraz sytuacji dzieci ulicznych. CESCR polecił władzom państwowym poprawę sytuacji osób odosobnionych w zakładach psychiatrycznych i zapewnienie pełnej ochrony ich praw.

d. Wymiar sprawiedliwości i prawo do sądu

Uwagi w zakresie działania wymiaru sprawiedliwości i prawa do sądu otwierają wypowiedzi HRC w zakresie niskiej wydajności i efektywności wymiaru sprawiedliwości, naruszeń gwarancji uczciwego procesu oraz, wspólnie z CAT, w przedmiocie stosowania tortur i aresztowania tymczasowego oraz niedostatecznej niezależności i niezawisłości sądów. CAT i UNCT wskazały na niedostateczne kary za stosowanie tortur i nieadekwatne ściganie sprawców. UNCT odnotował spadek przypadków pozbawienia wolności nieletnich, natomiast stwierdził nieefektywność wymiaru sprawiedliwości wobec kwestii dyskryminacji kobiet.

e. Prawo do jedności rodziny, prawo do prywatności

UNCT i CRC wyraziły zaniepokojenie wysokim odsetkiem dzieci umieszczanych w domach dziecka. UNCT i CESCR wypowiedziały się także w przedmiocie konieczności zapewnienia ochrony i wsparcia dzieciom niepełnosprawnym.

f. Wolność sumienia i wyznania, wolności słowa, zgromadzeń i zrzeszania się, prawo do udziału w życiu publicznym i politycznym.

W raporcie z 2011 CERD i HRC wskazały na ograniczenia wolności wyznaniowych, w tym na problemy z rejestracją związków wyznaniowych i sankcje administracyjnoprawne stosowane wobec przedstawicieli związków niezarejestrowanych. CERD wezwał władze państwowe do poszanowania praw wszystkich związków konfesyjnych. UNESCO i HRC odniosły się do ograniczenia wolności mediów. CESCER, CEDAW, UNCT i HRC wskazały na słaby udział kobiet w życiu publicznym i wezwały do wzmożenia wysiłków celem zapewnienia odpowiedniej reprezentacji kobiet na stanowiskach kierowniczych w państwie. UNCT wskazało na problemy związane z działalnością obrońców praw człowieka i arbitralne ograniczenia wolności zgromadzeń, w tym na całkowity zakaz zgromadzeń ruchów LGBT.

g. Prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne

CESCER wyraził zaniepokojenie wysokim poziomem bezrobocia i niską wartością minimalnych płac. Wraz z CEDAW i HRC, Komitet zwrócił uwagę na rozbieżności w sytuacji płci na rynku pracy i różnice w zarobkach kobiet i mężczyzn. HRC zalecił władzom państwowym podjęcie kroków celem zapewnienia adekwatnej pozycji kobiet na rynku pracy. CESCER wskazał także na wysoki odsetek osób ubogich, niski poziom zabezpieczeń społecznych i ubezpieczenia zdrowotnego oraz wysoką śmiertelność niemowląt i braki w budownictwie mieszkalnym ze szczególnym wskazaniem na intensyfikację tych problemów w odniesieniu do mniejszości romskiej i grup wrażliwych. HRC wezwał władze państwowe do wyeliminowania praktyk stosowania aborcji jako środka antykoncepcyjnego i zwiększenie świadomości seksualnej społeczeństwa. CESCER poczynił także uwagi w zakresie nieadekwatności systemu edukacyjnego oraz sytuację dzieci niepełnosprawnych i mniejszości romskiej w zakresie dostępu do edukacji. CRC zalecił Mołdawii poprawę sytuacji poprzez działania skierowane na wyeliminowanie przyczyn niskiego poziomu zapisów do szkół.

h. Prawa mniejszości

CERD zwrócił uwagę na problemy mniejszości etnicznych z dostępem do rynku pracy, administracji państwowej, udziału w życiu publicznym i politycznym. CERD wskazał też na dyskryminację i marginalizację mniejszości romskiej. CESCER zalecił podjęcie kroków celem zagwarantowania praw mniejszości etnicznych oraz przyjęcie specjalnego planu działania w kwestii mniejszości romskiej.

i. Prawa migrantów, uchodźców i azylantów

CESCR, CRC i Specjalny Sprawozdawca ds. przemocy wobec kobiet wskazali na problem narastającej emigracji zarobkowej z Mołdawii i konsekwencje społeczne tego zjawiska, w tym sytuację dzieci emigrantów. UNCT odniósł się do standardu traktowania imigrantów, w tym do problemu ich przetrzymywania oraz dostępu dzieci do edukacji. UNHCR poczynił szereg uwag w przedmiocie jakości legislacji dotyczącej uchodźców oraz osób bezpaństwowych, zalecił także ścisłe stosowanie zasady *non-refoulement*.

j. Sytuacja na szczególnych obszarach i terytoriach

Organy ONZ szeroko odnosiły się do problemu zapewnienia adekwatnej ochrony praw człowieka na terytorium Naddniestrza. HRC i CAT odnotowali *de facto* niemożliwość wywiązywania się Mołdawii ze zobowiązań w zakresie ochrony praw człowieka na spornym obszarze, jednocześnie wzywając władze państwowe do wysiłków mających na celu zapewnienie skutecznej implementacji konwencji na terenie Naddniestrza. Specjalny sprawozdawca ds. tortur, UNESCO i UNCT wyrazili zaniepokojenie narastającymi przypadkami naruszeń praw człowieka na spornym terytorium.

7. UKRAINA

a. Ramy instytucjonalno-prawne

CEDAW i CRC z satysfakcją odnotowały implementację postanowień konwencji w ukraińskim systemie prawnym i procedencję jej przepisów przed regulacjami krajowymi. CESCR z zaniepokojeniem odnotował brak niezależności Parlamentarnego Komisarza ds. Praw Człowieka (ombudsmana) i jego niską efektywność w działaniach na rzecz ochrony praw człowieka. CESCR, CERD, HRC i CAT zaleciły zwiększenie finansowania i wzmocnienie niezależności ombudsmana. Ciała traktatowe i agendy ONZ pozytywnie przyjęły programy reform w zakresie równouprawnienia kobiet i zwalczania handlu żywym towarem.

b. Równouprawnienie i przeciwdziałanie dyskryminacji

CESCR rekomendował wprowadzenie kompleksowych regulacji pozwalających na skuteczne zwalczanie wszelkich form dyskryminacji. Specjalny sprawozdawca ds. wolności słowa, HRC, CERD i CAT wskazały na przejawy nienawiści rasowej i etnicznej, antysemityzmu oraz aktów agresji wobec imigrantów, obcokrajowców i miejsc kultu religijnego. CERD wyraził zaniepokojenie utrzymującymi się uprzedzeniami i negatywnym podejściem społeczeństwa wobec mniejszości romskiej. CEDAW wskazał na funkcjonowanie stereotypów co do roli kobiety w społeczeństwie i niski poziom udziału kobiet w życiu publicznym.

c. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa

CAT wyraził ubolewanie na okoliczność braku definicji tortur w prawie karnym i wyraził głębokie zaniepokojenie doniesieniami o stosowaniu tortur i nieludzkiego traktowania przez organy ścigania. HRC i CAT wezwały Ukrainę do zapewnienia ochrony praw osób zatrzymanych oraz do skutecznego ścigania przypadków stosowania tortur i nieludzkiego traktowania. CESCR, CAT i HRC wypowiedziały się także w zakresie kondycji więzień i aresztów tymczasowych. Podobne uwagi w odniesieniu do ośrodków dla uchodźców poczyniły CERD, CAT, CESCR i UNHCR. CESCR wyraził poważne zaniepokojenie wysokim poziomem przemocy domowej, zaś CAT odnotował bardzo niski poziom ścigania takich zachowań. CESCR i HRC z uznaniem odnotowały przyjęcie ustawy o przemoc domowej, wzywając jednocześnie do uwzględnienia definicji przemocy domowej jako przestępstwa w kodeksie karnym. CESCR i CAT z uznaniem odniosły się do wysiłków na

rzecz zwalczania handlu żywym towarem, jednocześnie sugerując do zwiększenia działań państwa w tym obszarze. CESCR wyraził także zaniepokojenie wysoką liczbą dzieci pracujących i dzieci ulicznych.

d. Wymiar sprawiedliwości i prawo do sądu

Oceniając stan ukraińskiego wymiaru sprawiedliwości HRC wskazał na powracający problem korupcji i brak pełnej transparentności przy powoływaniu sędziów do zawodu. Komitet zarekomendował ustanowienie niezależnego organu administrującego sądownictwo. CESCR wezwał Ukrainę do umożliwienia skutecznego dochodzenia praw i wolności gospodarczych, społecznych i kulturalnych poprzez wprowadzenie instytucji skargi konstytucyjnej. CAT złożył rekomendacje reform dotyczących urzędu prokuratora generalnego, celem zwiększenia jego niezależności i wydzielenia postępowań dotyczących podejrzeń stosowania tortur. CRC wezwał do wydzielenia osobnego wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich i stosowania wobec nich aresztu tylko w nadzwyczajnych przypadkach.

e. Wolność sumienia i wyznania, wolności słowa, zgromadzeń i zrzeszania się, prawo do udziału w życiu publicznym i politycznym

CAT, HRC i specjalny sprawozdawca ds. wolności słowa odnotowali przypadki ataków, w tym śmiertelnych, prób zastraszania i prześladowania dziennikarzy. Oba komitety wezwały władze państwowe do zagwarantowania skutecznej ochrony wolności słowa i do sprawnego ścigania przestępstw przeciwko dziennikarzom. Specjalny sprawozdawca zarazem odnotował stopniową poprawę sytuacji w zakresie ochrony wolności słowa na Ukrainie.

f. Prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne

CESCR odnotował problemy związane z wysokim bezrobociem wśród kobiet, dostępem mniejszości romskiej do rynku pracy, niskiego poziomu płacy minimalnej i przeszkód w funkcjonowaniu związków zawodowych. Komitet odnotował także wysoki poziom ubóstwa, spadek jakości systemu ochrony zdrowia (w szczególności na terenach wiejskich). CESCR odniósł się także do wysokiej liczby zarażeń HIV/AIDS oraz gruźlicą. CEDAW wezwał do poprawy standardu edukacji seksualnej i odejścia od praktyki stosowania aborcji jako środka antykoncepcyjnego. CRC wskazał także na utrzymujące się konsekwencje katastrofy w Czarnobylu, powodującej długofalowe skutki dla zdrowia dzieci. CESCR

zarekomendował także wsparcie dla edukacji dzieci pochodzących z mniejszości etnicznych i narodowych, ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości romskiej.

g. Prawa mniejszości

CESCR i CERD zajęły stanowisko w kwestii sytuacji Tatarów krymskich, odnotowując problemy z prywatyzacją gruntów i ochroną praw mniejszości tatarskiej. Komitety wezwały także do uznania praw wszystkich grup etnicznych i zapewnienia im poszanowania tożsamości.

h. Prawa migrantów, uchodźców i azylantów

Odnosząc się pozytywnie do zmian legislacyjnych w zakresie prawa o uchodźcach, CERD i UNHCR zwróciły się do władz Ukrainy z sugestią wyeliminowania pozostałych nieścisłości w legislacji i przeciwdziałania praktykom dyskryminacji azylantów.

8. UWAGI KOŃCOWE

Ogólne spojrzenie na wypowiedzi ciał traktatowych i organów ONZ w temacie przestrzegania praw człowieka w krajach Partnerstwa Wschodniego pozwala, pomimo swojej pobieżności, na zidentyfikowanie szeregu zagadnień wartych uwypuklenia.

- a. Wyraźnie jawi się doniosłość Powszechnego Przeglądu Okresowego jako narzędzia zbierającego opinie poszczególnych agend ONZ i systematyzującego je według podziału na najważniejsze obszary. Ułatwia to wydatnie identyfikację kluczowych problemów w badanych krajach.
- b. Równoległe porównanie państw Partnerstwa Wschodniego ułatwione jest przez nad wyraz jednorodny stopień przyjęcia standardów systemu ONZ i ratyfikacji odpowiednich traktatów i protokołów. Jednocześnie wskazać należy na wysiłki ciał traktatowych w celu doprowadzenia do pełnego przyjęcia wszystkich konwencji z możliwie jak najmniejszym zakresem zastrzeżeń poczynionych przez państwa-strony.
- c. Przechodząc do analizy poszczególnych spostrzeżeń ciał traktatowych, w zakresie ram instytucjonalno-prawnych szczególnie widoczna jest rola krajowych instytucji ochrony praw człowieka (ombudsmanów). Komitety ONZ wyraźnie akcentują aprobatę dla ustanawiania i działalności takich instytucji, a jednocześnie wyrażają zaniepokojenie przypadkami nieadekwatnego ich działania. Sprawna działalność niezależnych i adekwatnie wyposażonych w środki i kompetencje ombudsmanów jawi się jako ważny element skutecznej ochrony praw człowieka.
- d. Kwestią przewijającą się przez wszystkie analizowane wypowiedzi jest problematyka praw kobiet. Dyskryminacja, stereotypowanie i negatywna percepcja roli społecznej kobiet jest szczególnie silna na obszarze Kaukazu, gdzie odnajdujemy głęboko zakorzenione stereotypy kulturowe działające na niekorzyść równouprawnienia. Wypowiedzi CEDAW wskazują na potrzebę kompleksowego podejścia obejmującego zarówno zmiany instytucjonalnoprawne jak i ingerencję w społeczny odbiór zjawiska.
- e. Drugim problemem wspólnym dla opisywanych państw jest stosowanie tortur i niehumanitarnego traktowania. Pomimo podjętych w tym kierunku kroków i uruchomieniu

Krajowych Mechanizmów Prewencji w oparciu o Protokół Dodatkowy do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, w raportach CAT i innych agend ONZ powracają doniesienia o przypadkach bezkarnego stosowania przemocy wobec zatrzymanych i więzionych. Wzmocnienie działania KMP i monitoring ich efektywności pozostaje priorytetowym zadaniem CAT. Ponownie widać tu rolę ombudsmanów, pełniących w krajach Partnerstwa Wschodniego funkcję implementującą KMP.

- f. Kolejny obszar, w którym zidentyfikować można naruszenia praw człowieka wspólne dla badanych krajów to prawa dziecka. Kwestie poruszane tutaj przechodzą przez całe spektrum praw i wolności, od stosowania tortur i aresztowań, poprzez pozycję nieletnich w postępowaniu sądowym, kwestie adopcji i domów dziecka do problemów ekonomicznych, zdrowotnych i edukacyjnych.
- g. W krajach dotkniętych problemem szczególnych terytoriów niepodlegających *de facto* pełnemu władztwu państwowemu widoczny jest problem braku możliwości efektywnej ochrony praw i wolności jednostki na takich obszarach. Apele o międzynarodową współpracę zainteresowanych stron w zakresie zapewnienia takiej ochrony przynoszą niewielki efekt z uwagi na skomplikowaną sytuację geopolityczną i udział państw trzecich.

Human Rights in the EU's Eastern Partnership Countries from the perspective of the UN Treaty Bodies and Organs

This paper is a brief review of comments made by the UN treaty bodies and specialised agencies concerning human rights protection in the EU's Eastern Partnership countries: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine. The impulse for the paper was the end of the first three-year period of the UN Universal Periodic Review, which is one of the mechanisms introduced in the course of the reforms of the UN system for human rights protection. The review serves as a tool to present, in a credible manner, the human rights situation from the perspective of the reviewed States, other UN member States, bodies and organs as well as the stakeholders, such as national human rights institutions and NGOs. The assumption of the review is to help identify the most pending issues associated with human rights protection in the reviewed states, and in particular the problems that are common for all the Eastern Partnership countries.

1. FOREWORD

The process of reforming the UN systems to protect human rights and freedoms conducted in the middle of the first decade of the 21st century was an attempt to restore the credibility and effectiveness of the UN efforts in the field of human rights. At that time, the crisis of the existing system was no longer only an argument raised by critics, but rather it became a diagnosis openly expressed by experts working to develop proposed changes²⁷ as well as by the UN Secretary-General, K. Annan²⁸. The culmination of the changes was the establishment in 2006 of a new UN organ: the Human Rights Council, which replaced the former Commission on Human Rights. It was undeniably the most spectacular and the most discussed element of the reforms that attracted a lot of attention both in the local and international literature. However, the composition, mandate and functions of the Council were

²⁷ Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Changes, A More Secure World: Our Shared Responsibility, 02.12.2004, A/59/565.

²⁸ In larger freedom: towards development, security and human rights for all, Report of the Secretary-General, 26.05.2005, A/59/2005/Add.3.

not the only issues discussed: at the same time, measures were taken in order to establish an effective mechanism to evaluate the level of protection of the rights of persons in the respective member States. Such system, according to K. Annan²⁹, would be founded on peer review and would complement the existing procedures of the UN treaty bodies.

The previous attempts to create a universal system to report the overall human rights performance of the states based on the Universal Declaration of Human Rights proved to be a failure and were abandoned in 1980.³⁰ The reporting mechanisms established within the framework of the respective UN treaty bodies, beginning with the system implemented under the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination and established in successive Conventions, turned out to be much more successful. Despite certain differences in the respective Conventions and the structure of their corresponding treaty bodies³¹, the reporting systems had certain features in common. Each Treaty obliges the State Parties to submit reports detailing the measures taken by them to ensure the protection of the rights and freedoms established pursuant to the given Treaty. The reports are submitted to the UN Secretary-General, who forwards them for review by the competent treaty body. The treaty bodies are authorised to express their opinion³², which can then be commented on by the State Party concerned. Each treaty body has developed its own system of interactions with the State Parties, one element being the presence of state representatives during the formulation of the opinion of the treaty body on a given report. Notwithstanding the success of the reporting mechanisms established on the foundation of treaty bodies, their form is not faultless. From the perspective of the overall UN system to protect human rights and freedoms, treaty-based reporting inherently prevents recovery of information from a State that has not ratified a certain convention and is thus not obligated to submit reports concerning the protection of the rights and freedoms covered by that convention to the UN. Besides, atomisation of the reporting systems in the respective treaty bodies and the actual procedural differences, despite the aforementioned similarities, significantly hinders the attempts at a

²⁹ Addendum to In larger freedom, Human Rights Council: Explanatory note by the Secretary-General, 23.05.2005, A/59/2005/Add.1.

³⁰ F. de Gaer „, A Voice Not an Echo: Universal Periodic Review and the UN Treaty Body System”, Human Rights Law Review 7:1 (2007), s. 117.

³¹ Committee Against Torture (CAT), Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), Committee on the Rights of the Child (CRC), Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (CMW), Human Rights Committee (HRC).

³² Referred to in the Treaties as “comments”, “general comments”, “general recommendations” or “suggestions”.

comprehensive evaluation of the state of protection of human rights and freedoms in the respective states.

As was already mentioned, the new system of overall evaluation of the state of protection of human rights and freedoms is designed to complement the existing mechanisms. This is emphasised by the Resolution A/RES/60/251 adopted by the General Assembly of the United Nations, which introduced the Universal Periodic Review (UPR) mechanism. The principles and rules of the functioning of the new mechanism are detailed in the Resolution A/HRC/RES/5/1 of the Human Rights Council and in the Decision 6/102. The Universal Periodic Review is an evaluation of the human rights and freedoms performance of every State in the form of an interactive dialogue between the States, founded on objective and credible information. The assumption is that the UPR mechanism should guarantee equal treatment and full participation of the states under review. The A/HRC/RES/5/1 Resolution also provides for the participation of other stakeholders, apart from the States, in the UPR procedure, such as non-government organisations (NGOs) or National Human Rights Institutions (NHRIs)³³. The basis of the UPR is the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, the treaties ratified by the State, and the voluntary commitments made by the State in the field of human rights protection, including in particular those undertaken upon election to the Human Rights Council. The information that is subject to review is derived from:

- I. information submitted by the reviewed State,
- II. a summary of the reports of treaty bodies and documents of other UN organs and agencies, prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights,
- III. information submitted by stakeholders, summarised by the Office of the High Commissioner for Human Rights.

This information is then collated with questions, recommendations and comments notified by the State Parties forming a Working Group for UPR. Three of those states (called the *troika*) are the rapporteurs of a review. Members of the *troika* are selected by the drawing of lots. State Parties may present their stance both before and during the work of the Working Group. The views expressed by UN organs, stakeholders and State Parties are discussed in the

³³ NHRIs include, in particular, the ombudsman (e.g. the Polish Human Rights Ombudsman) or specialist national commissions for human rights.

presence of representatives of the reviewed State, who are allowed to comment on the issues raised during the review.

The first four-year cycle of the reviews, covering all the States belonging to the UN at the beginning of the cycle, will be completed by the end of 2011.³⁴ This seems to be a good opportunity to summarise the UPR conducted in the EU's Eastern Partnership countries.³⁵ Despite its imperfections, the Review is a major step forward and an important source of analysis of the situation of human rights protection in the UN member States. Those who study this issue will notice in particular that the UPR serves as an adhesive that binds together the individual statements of the UN organs and agencies. It should be noted here that the questions and doubts as to the future of the UPR remain valid. They concern both the formula of the Review and its consequences (e.g. the methodological nature and institutional memory) as well as its relationship with the existing tools (the reporting systems of the treaty bodies and the High Commissioner for Human Rights).³⁶ This paper presents the most important issues and problems articulated by the UN organs in association with the respective Eastern Partnership countries. Naturally, the presentation is not exhaustive and it does not cover all statements made by the UN with respect to human rights protection in the reviewed states, however, it may be used as a signpost pointing to the most important problems, which are briefly summarised in the last chapter. The table below shows the most important conventions and optional protocols ratified by the Eastern Partnership states as in December 2011:

³⁴The full UPR calendar is available at:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Documents/uprlist.pdf>.

³⁵UPR already adopted in the Eastern Partnership countries:

- Armenia, 8th Session of the Working Group, adopted on 6 May 2010,
- Azerbaijan, 4th Session of the Working Group, adopted on 4 February 2009,
- Belarus, 8th Session of the Working Group, adopted on 12 May 2010,
- Georgia, 10th Session of the Working Group, adopted on 28 January 2011,
- Moldova, 11th Session of the Working Group, adopted on 12 October 2011,
- Ukraine, 2nd Session of the Working Group, adopted on 13 May 2008.

³⁶e.g. G. Sweeney, Y. Saito "An NGO Assessment of the New Mechanisms of the UN Human Rights Council", *Human Rights Law Review* 9:2 s. 218-219, E. D. Redondo "The Universal Periodic Review of the UN Human Rights Council: An Assessment of the First Session" *Chinese Journal of International Law* (2008), Vol. 7, No. 3, 732 – 734.

	Armenia	Azerbaijan	Belarus	Georgia	Moldova	Ukraine
ICESCR ³⁷	YES	YES	YES	YES	YES	YES
OP-ICESCR ³⁸	NO	NO	NO	NO	NO	NO
ICCPR ³⁹	YES	YES	YES	YES	YES	YES
ICCPR-OP1 ⁴⁰	YES	YES	YES	YES	YES	YES
ICCPR-OP2 ⁴¹	NO	YES	NO	YES	YES	YES
ICERD ⁴²	YES	YES	YES	YES	YES	YES
CEDAW ⁴³	YES	YES	YES	YES	YES	YES
OP-CEDAW ⁴⁴	YES	YES	YES	YES	YES	YES
CAT ⁴⁵	YES	YES	YES	YES	YES	YES
OP-CAT ⁴⁶	YES	YES	NO	YES	YES	YES
CRC ⁴⁷	YES	YES	YES	YES	YES	YES
CRC-OP1 ⁴⁸	YES	YES	YES	YES	YES	YES
CRC-OP2 ⁴⁹	YES	YES	YES	YES	YES	YES
ICRMW ⁵⁰	NO	YES	NO	NO	NO	NO
CRPD ⁵¹	YES	YES	NO	NO	YES	YES
CRPD-OP	NO	YES	NO	NO	NO	YES
CED ⁵²	YES	NO	NO	NO	NO	NO

³⁷ International Pact on Economic, Social and Cultural Rights.

³⁸ Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

³⁹ International Covenant on Civil and Political Rights.

⁴⁰ 1st Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights.

⁴¹ 2nd Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights.

⁴² International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.

⁴³ International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.

⁴⁴ Optional Protocol to the International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.

⁴⁵ International Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

⁴⁶ Optional Protocol to the International Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

⁴⁷ International Convention on the Rights of the Child.

⁴⁸ 1st Optional Protocol to the International Convention on the Rights of the Child.

⁴⁹ 2nd Optional Protocol to the International Convention on the Rights of the Child.

⁵⁰ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families.

⁵¹ International Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

⁵² International Convention on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance.

2. ARMENIA

a. Institutional and legislative framework

The UNCT in Armenia positively evaluated the range of adopted international human right treaties and the fact of adding a chapter on human rights and freedoms to the 2005 amendment of the Constitution. The UN also welcomed the establishment of the office of Ombudsman, i.e. the Human Rights Defender of the Republic of Armenia, accredited with the highest status of compliance with the Paris Principles. The Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) reported positive educational and informational activities concerning tolerance and respect for human rights. The UNCT noted a comprehensive sexual education programme introduced in schools, and the work of a trilateral commission that resulted in an understanding signed in 2009 by the government, trade union representatives and employer organisation representatives.

b. Right to equality and prevention of discrimination

An analysis of the documents of treaty bodies and of the UPR shows that, among the problems identified in Armenia, the most important is the issue of the rights and freedoms of women. This issue is problematic in virtually all reviewed areas. In 2009, having analysed the national reports, the Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW) published exhaustive comments highlighting a number of priority issues requiring immediate and effective reaction from the State. The comments relate to the shape of national legislation and the fact that certain legal provisions discriminate women. The specific areas, where the Committee reported the most serious problems, were: development of the legal position of women, stereotypes and cultural practice, human trafficking and prostitution, participation in political and public life, education, employment, healthcare and the situation of vulnerable groups. The issue of the rights of women was also commented on by the Human Rights Committee (HRC), the Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), the Committee on the Rights of the Child (CRC) and the United Nations Population Fund (UNFPA). The Review takes note of the CEDAW recommendation that Armenia should submit, within 2 years, a written report on the implementation of the Committee's recommendations within the scope of the protection of the rights of women.

Another issue largely commented on by the treaty bodies in association with the protection of human rights and freedoms in Armenia are the rights of children. The review reports the problems highlighted by the CRC concerning the use of violence against and the

sexual abuse of children, and the situation of the “children of the streets”. Other problems reported by the CRC were: the lack of a proper justice system for minors, the conditions of juvenile detention, the life standards in children’s institutions and adoption procedures. The Committee also noted that the Armenian labour law did not guarantee sufficient protection of underage workers and commented on the problems associated with child healthcare, in particular the prevention of AIDS and drug addiction.

c. Right to life, liberty and security

Another area that attracted major attention from the UN treaty bodies were issues associated with the right to protection of life, personal liberty and safety. This chapter begins with comments on the events surrounding the presidential elections in March 2008, namely the deadly clashes between the protesters and the riot police, mass imprisonment of oppositionists and declaration of the state of emergency. The High Commissioner for Human Rights, UNCT and the Special Rapporteurs expressed their concern about the 2008 events. Another issue broadly discussed by the treaty bodies was the use of torture. What was problematic there was the definition of torture in Armenian legislation, implementation of the CAT and the practice of both the law enforcement officers and the courts. CAT and HRC recommendations concern the need to educate public officers and establish an independent organ to review allegations of torture and inhuman treatment.

d. Justice system and right to trial

The HRC reported lack of full independence and impartiality of the judiciary. The CRC highlighted the need to develop an effective justice system for minors.

e. Freedom of conscience and religion, freedom of expression, freedom of association and assembly, right to participate in public and political life

In terms of the standard of protection of religious and political freedoms, CERD and HRC commented on the treatment of minority religious groups, in particular those that were not officially registered. The HRC and the Special Representative of the Secretary-General highlighted the issue of the safety of human rights defenders. CERD also noted that the ethnic and national minorities were not represented in the parliament.

f. Economic, social and cultural rights

Elaborating on the situation of women and children, CEDAW and CRC commented on their position in the labour market. CEDAW reported discrimination against women in the labour market, gender differences in wages, high unemployment and a large ratio of women working part time or doing low paid jobs. CRC recommended changes aimed at protecting the children from hard and dangerous work and setting a minimum age for work. Both Committees also commented on the problem of low level of healthcare, in particular among women and children. Moreover, CRC highlighted the risks associated with HIV/AIDS and drug abuse among minors. CEDAW urged Armenia to remove obstacles hindering women's access to education and CRC expressed its concern about insufficient public funds for the educational system, which forced teachers to look for additional sources of income.

g. Rights of migrants, refugees and asylum-seekers

Armenia has a large group (appr. 100,000 persons according to the UN estimates) of refugees, mainly of Armenian origin, who fled Azerbaijan during the Nagorno-Karabakh conflict in 1988-1994. UNCT welcomed the provisions of the 2009 Refugees and Asylum-Seekers Law, but at the same time noted the lack of adequate shelters and housing for refugees and victims of the 1988 earthquake. According to UNCT, the Armenia's ability to accept new refugees was very limited, which may be a problem given the unstable political situation in the region. The Special Representative of the Secretary-General for internally displaced persons (IDP) positively evaluated the combined efforts of Armenian and Azerbaijani governments to solve the issue of IDPs.

3. AZERBAIJAN

a. Institutional and legislative framework

When analysing the institutional and legislative framework, CERD, CESCR, CEDAW and CRC acknowledged the establishment of the office of ombudsman – Commissioner for Human Rights, at the same time recommending that a special mechanism be established for the protection of the rights of the child, and welcomed the implementation of a mechanism for the protection of the rights of women.

b. Equality and non-discrimination

In the area of discrimination, CEDAW and HRC spoke of the need to counteract the anti-female stereotypes deeply rooted in the society. CEDAW also highlighted the unequal treatment of women by family and labour law. CERD mentioned the problem of racism and xenophobia, affecting in particular ethnic Armenians. The Committee expressed its concern that Azerbaijan had no record of court proceedings conducted on the basis of relevant legal provisions penalising the symptoms of racism. CESCR recommended that Azerbaijan regulate the legal status of foreign nationals, while HRC stressed the need to guarantee the rights established in the ICCPR. The chapter ends with CRC's comments on the need to combat discrimination against children from particularly vulnerable groups: the disabled, the homeless, refugees and HIV/AIDS infected persons.

c. Right to life, liberty and security

Special Rapporteurs on: freedom of expression and on prevention of torture and inhuman treatment reported accounts of violence and imprisonment of journalists, political activists and human rights defenders as well as torture of detainees, including children. CRC submitted extensive comments and expressed its concern about the common practice of pre-trial juvenile detention, the poor treatment and reports of torturing minors. While the Committee welcomed the changes in substantial and procedural criminal law, it also observed that Azerbaijan lacked a proper justice system for minors and required comprehensive reforms in order to establish such system. The Committee also referred to domestic violence against children, mentioning the fact that corporal punishment of children is common and generally accepted in Azerbaijan. The Committee was also alarmed by the growing number of the “children of the streets”. CESCR, CAT and HRC observed that prisons were overcrowded and the detainees had limited access to healthcare and legal assistance. The treaty bodies

commented at length on the problem of violence against women, including domestic violence. CEDAW, CESCR and HRC urged Azerbaijan to take immediate steps to ensure penalisation of domestic violence and train the enforcement officers and the judiciary in preventing such practice. CESCR also suggested that forced labour should not be used as a form of punishment.

d. Justice system and right to trial

Information from the UN organs concerning the functioning of the justice system begins with the comments made by HRC and CESCR as to the independence and impartiality of the judiciary. CAT added that the courts often ignored evidence of the use of torture and inhuman treatment of suspects. Further on, the Committee commented on the practice of extradition of persons to countries where they were likely to be tortured and treated in an inhuman manner, inaccessibility of legal assistance and unavailability of compensation for victims of torture.

e. Freedom of conscience and religion, freedom of expression, freedom of association and assembly, right to participate in public and political life

In the area of religious and political freedoms, the Special Rapporteur positively evaluated the quality of national legislation concerning the freedom of conscience and religion and the equal treatment of religious groups. Nevertheless, it was reported that state and local government authorities incidentally violated the accepted standards. Special Rapporteurs on: the freedom of expression and media and on human rights defenders highlighted the aforementioned cases of violence and pressure, which often resulted in self-censorship in the media.

f. Social, economic and cultural rights

Information concerning the standards of the protection of social, economic and cultural rights begins with CESCR's comments on the overall condition of the labour market in Azerbaijan, and in particular high unemployment level, low minimum wages and the problems with employment of persons with disabilities. The Committee urged Azerbaijan to reform its labour law and loosen the rules governing strikes. Commenting on the condition of healthcare and social security, the Committee expressed its concern about the low effectiveness of social security schemes, underdevelopment of the public healthcare system and deficiencies in social housing. As to education, CESCR and CRC expressed its concern

about dropping schooling standards and encouraged the country to change the system in such a way as to ensure the access of children to education, focusing in particular on the vulnerable groups of students.

g. Rights of minorities, migrants, refugees and asylum-seekers

Comments made by the UN Organs in the Universal Periodic Review for Azerbaijan end with the issue of the rights of minorities, refugees and displaced persons. CERD encouraged Azerbaijan to create favourable conditions for the ethnic, religious and national minorities to develop their identity by protecting their culture, language and customs. The Committee also stressed the importance of ensuring legal protection for asylum-seekers and reported incidents of violation of the principle of non-refoulement.

4. BELARUS

a. Institutional and legislative framework

With respect to constitutional and legislative framework, UNCT noted that Belarus adopted in 2009 a number of instruments regulating the legal situation of children, while CEDAW expressed concern that the Constitution did not contain explicit provisions prohibiting discrimination on the basis of sex and ensuring the equality of rights between men and women. The most important issue raised by the UN agendas with respect to the institutional framework in Belarus was the lack of a national human rights institution compliant with the Paris Principles and accredited by the International Coordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights. The Special Rapporteur on human rights noted that the human rights protection mechanisms in Belarus were insufficient, one of the reasons being the lack of an ombudsman. UNCT and the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) reported that Belarus created and developed specialized institutions for the protection of children's rights and preventing human trafficking. Worth noticing are comments concerning cooperation between the UN organs and Belarus. The Special Rapporteur on human rights reported significant delays in the reporting obligations to the treaty bodies and hindered cooperation with the State authorities, including objections raised by the Belarus to the resolutions on the Commission on Human Rights. It was also noted that the Human Rights Committee reported violation of human rights in cases in which Belarus was a party. Since 2000, the Committee found violations in 17 cases, 12 of which concerned, among others, violation of the freedom of expression, assembly or religion, the right to participate in political life, or the right to be elected. The Committee noted that in each of the above cases, Belarus authorities challenged or refused to comment on the Committee's findings.

b. Equality and non-discrimination

The most important comments of the UN organs concerning performance of the equality and non-discrimination obligations in Belarus were associated with the concern expressed by CEDAW and CERD about negative stereotypes relating to men's and women's roles in the society and xenophobic and racist incidents. The Committee of Experts of the International Labour Organisation (ILO) commented at length on the issue of sexual harassment of women in the workplace, the position of ethnical minorities in the labour market and employment discrimination.

c. Right to life, liberty and security

The gravest issue in the area of the protection of the right to life, liberty and bodily inviolability raised by the UN organs was the death penalty. Both CAT and the Special Rapporteur on human rights expressed their concern about the continuing use of the capital punishment, the related procedures and lack of transparency and detailed information on the actual executions, welcoming the statement made by the Belarusian Constitutional Court concerning the potential abolishment of the death penalty or introduction of a moratorium. The Special Rapporteur also commented on the reported disappearances of opposition figures. Moreover, CAT noted the absence of a definition of torture and inhuman treatment in domestic legislation and the fact that they were not penalised, as well as numerous allegations of torture and inhuman treatment, affecting in particular political opponents and demonstrators. The Committee, as well as the Working Group on arbitrary detention, highlighted the practice and the conditions of pre-trial detention. CEDAW and UNCT raised the issue of violence against women and children, and UNCT, CRC and CEDAW noted the problem of trafficking in human beings and the role of Belarus as a transit country.

d. Justice system and right to trial

Of all the comments concerning the functioning of the justice system, the most pronounced is that of the Working Group on arbitrary detention. The Group was concerned about the lack of independence of lawyers, the presumption of innocence and the use of pre-trial detention. CRC and UNCT mentioned the problem of juvenile's position in the court system, reporting the progress made by Belarus in this area.

e. Freedom of conscience and religion, freedom of expression, freedom of association and assembly, right to participate in public and political life

Concerning political and personal freedoms, the Special Rapporteur on human rights commented on the restricted freedom of religion in Belarus. This problem is also referred to in the resolution of the General Assembly. The Special Representative of the Secretary-General expressed a similar opinion on the freedom of expression, a problem which is also raised in the abovementioned resolutions of the General Assembly. The Special Rapporteur on human rights, CEDAW and CERD expressed their concern about the situation of human rights defenders and NGOs. The Special Representative of the Secretary-General and the

Special Rapporteur on human rights reported that public meetings were controlled by strict laws and regulations.

f. Social, economic and cultural rights

With respect to economic, social and cultural rights, CEDAW expressed its concern about the situation of women in the labour market and a high ratio of women among persons living in poverty. The Committee recommended that the State strengthen family planning programmes and facilitate access to contraceptives. Concerning the right to education, CRC noted the shrinking availability of education in Belarusian language and the varying standards of and access to education, in particular in rural and lower-income areas. CRC and CERD welcomed the introduction of human rights education to the school curriculum.

g. Rights of minorities, migrants, refugees and asylum-seekers

The problem of minorities in Belarus is mentioned in a report of the Special Rapporteur on human rights, noting the deteriorating situation of the Roma minority. Concerning migrants, refugees and asylum-seekers, UNCT reported major progress in legal standards and their implementation, at the same time identifying the areas that required further effort from the State.

5. GEORGIA

a. Institutional and legislative framework

A relevant background to analyse the UN stance on the protection of human rights in Georgia is the 2008 report of the Office of the High Commissioner for Human Rights pointing out the security, humanitarian law and human rights challenges regarding the independence of the judiciary, the functioning of the penal system and living conditions of internally displaced persons in the context of the events of November 2007 and the armed conflict in South Ossetia in August 2008. The Human Rights Committee noted positive legislative and institutional changes in Georgia, but at the same time expressed its concern that the non-refoulement principle was not fully respected. CAT, CEDAW and CRD welcomed the adoption of the Law on the Elimination of Domestic Violence. CEDAW also welcomed the adoption of the Law on Combating Human Trafficking and CRC acknowledged the passing of the Law on Adoption, at the same time recommending implementation of comprehensive legislation to prevent sexual exploitation of children. The UPR noted that the Georgian Public Defender (ombudsman) was accredited with “A” status for compliance with the Paris Principles. CAT and CRC positively evaluated the work of the ombudsman. In terms of comprehensive institutional and legislative plans, CEDAW expressed its concern about the lack of a comprehensive approach to gender inequality, while CAT noted the action plans aimed at improving the situation in prisons and preventing torture and trafficking in human beings. CRC noted with regret that the 2008-2011 action plan to improve the child welfare did not cover all the areas of the Convention. The Office of the High Commissioner for Human Rights positively evaluated cooperation with the Georgian authorities, but at the same time noted certain difficulties in Abkhazia and South Ossetia.

b. Equality and non-discrimination

Concerning equality and non-discrimination, the Office of the High Commissioner for Human Rights (UNHCR), CEDAW, CRC and the United Nations Development Fund for Women (UNIFEM) reported deeply rooted stereotypes concerning religion and the role of women in the society, and the related patterns of discrimination against women and widespread domestic violence. CRC raised the issue of birth registration and lack of comprehensive legislation for children with disabilities.

c. Right to life, liberty and security

A review of the issues associated with the right to life and liberty begins with statements made by UN organs concerning the use of torture and inhuman treatment in Georgia. HRC, CAT, CERD and the Special Rapporteur on torture and inhuman treatment expressed their concern about the persistence of torture and inhuman treatment, but at the same time welcomed the positive legislative measures, calling on the national authorities to intensify their efforts to prevent the use of torture and combat with the persisting culture of impunity. CRC reported cases of torture and arbitrary detention of children. HRC and CAT also noted adverse conditions in prisons and the need of further work to improve the situation in detention facilities. HRC, CEDAW and CRC commented on violence against women, domestic violence and trafficking in human beings. CRC recommended that Georgia take steps to prevent violence against children and child labour, and to improve the situation of the “children of the street”.

d. Justice system and right to trial

Concerning the right to trial and the functioning of the justice system, the High Commissioner for Human Rights and the Human Rights Committee acknowledged the judicial reforms, but at the same time highlighted the persisting problems associated with the independence of the judiciary, judicial corruption, legal education and a low level of trust to the judiciary displayed by the society. CRC noted the growing number of minors summoned before criminal courts and called to establish an effective juvenile justice system.

e. Right to family life, right to privacy

CRC reported a growing number of children placed in institutions, often due to the poor financial condition of the family. The Committee suggested strengthening the adoption system.

f. Freedom of conscience and religion, freedom of expression, freedom of association and assembly, right to participate in public and political life

The Human Rights Committee noted the different status of various religious groups and the privileged position of the Georgian Orthodox Church, recommending that Georgia take measures to ensure religious pluralism and equality. The Committee also recommended that the State authorities strengthen the protection of the freedom of expression and media.

g. Social, economic and cultural rights

Concerning the issues associated with the right to employment and the conditions of work, the ILO Committee of Experts noted the disadvantageous position of women in the labour market and restricted rights of trade unions. CRC, CEDAW and CERD reported a high level of poverty, affecting in particular women and children. The United Nations Development Assistance Framework (UNDAF) noted the difficulties in maintaining an adequate level of healthcare and problem of infant mortality rates, but at the same time progress in sexual education. The Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS) reported significant progress in the field of preventing HIV/AIDS infections, noting, however, that further effort was required. The condition of the educational sector was analysed by CRC. The Committee recommended that the State increase budget allocations to schools, in particular in regions inhabited by minorities.

h. Rights of minorities

CERD positively evaluated the measures taken by Georgia to protect the rights of minorities, at the same time noting the need to strengthen their representation in public life and stressing the language issues.

i. Internally displaced persons

The Representative of the Secretary-General on Human Rights of internally displaced persons reported, after a number of visits to Georgia, numerous groups of “old” persons displaced from South Ossetia and Abkhazia and “new” persons displaced as a result of the 2008 armed conflict. The Representative acknowledged the measures taken by the State authorities to guarantee protection of the rights of displaced persons and to establish an infrastructure to enable their normal existence. The Representative’s recommendations include suggestions to carefully evict displaced persons from collective centres.

j. Situation in specific regions or territories

The Representative of the Secretary-General on Human Rights of internally displaced persons expressed his regret about the fact that access to certain regions of the country was restricted due to legal and administrative obstacles. The Representative urged all the parties involved to enable the displaced persons to return home and recover the property they had abandoned. UNHCR noted the strict laws regulating economic activities and citizenship, imposed by Georgia and, *de facto*, also by Abkhazia.

6. MOLDOVA

a. Institutional and legislative framework

When evaluating the institutional and legislative framework, HRC, CERD and CESCR recommended that Moldova adopt comprehensive anti-discrimination legislation. UNCT acknowledged the penalisation of domestic violence and adoption of legal instruments supporting combating domestic violence. In the opinion of UN organs, the major problem remained the situation of the national human rights institution – Parliamentary Advocates and the Centre for Human Rights. The Centre was accredited with “B” status for compliance with the Paris Principles, meaning partial congruence of the legislative framework and the work of the institution. The Human Rights Committee noted inadequate funding and low effectiveness of the institution. CERD recommended that the State authorities establish a fully independent ombudsman compliant with the Paris Principles and ensure his adequate funding. CRC welcomed the appointment of the Child’s Parliamentary Advocate, but at the same time reminded that he should have adequate financial and technical resources to exercise his or her mandate. HRC and CAT requested explanations concerning the functioning of the National Preventive Mechanism established under the Optional Protocol to the International Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and recommended that Moldova strengthen the ombudsman’s capacity to implement the Mechanism.

b. Equality and non-discrimination

CEDAW noted the persistence of patriarchal attitudes and stereotypes negatively affecting women’s position in the society. The Committee urged Moldovan authorities to accelerate measures aimed at ensuring equality between men and women. CAT reported recurring cases of violence and hate speech towards minorities, including sexual minorities. CERD commented at length on the problem of discrimination in Moldova, mentioning stereotypes against and unfair treatment of the Roma and Jewish minorities and migrants from Asia and Africa. The HRC noted discrimination of people with HIV/AIDS and LGBT persons. CRC expressed a similar view with respect to discrimination of children, also from vulnerable groups.

c. Right to life, liberty and security

CAT expressed its concern about the widespread use of torture, inhuman treatment and excessive brutality of the law enforcement officers. The Committee also commented on the use of violence in armed forces and restricted access of detainees to legal assistance. The Committee, together with HRC, expressed its concerns and recommendations concerning the overcrowding of prisons and the required improvement of the conditions in detention facilities. CAT, CESCR and CEDAW reported widespread violence against women, domestic violence, and insufficient protection of the victims of such violence. CAT, UNCT, CRC, CESCR, CEDAW, HRC and the Special Rapporteur on violence against women commented at length on the role of Moldova as the country of origin and transit for human trafficking, including the trafficking in children, and on the need to ensure the protection of victims and effective prosecution of traffickers. Evaluating the situation in Moldova, UNCT noted the labour exploitation of children, while CAT mentioned violence against children (also at schools) and the situation of the “children of the streets”. CESCR recommended that the State authorities improve the situation of patients in psychiatric confinement and ensure full protection of their rights.

d. Justice system and right to trial

Comments concerning the functioning of the justice system begin with HRC’s concerns about the inefficiency and ineffectiveness of the justice system and violation of the fair trial guarantees, and the HCR’s and CAT’s concerns about the use of torture and pre-trial detention, and insufficient independence and impartiality of the courts. CAT and UNCT stated that the use of torture was not punished severely enough, nor was it effectively prosecuted. UNCT reported a drop in the number of children in detention, but at the same time noted that the judicial system was ineffective in combating discrimination against women.

e. Right to family life, right to privacy

UNCT and CRC expressed their concern about the large percentage of children placed in institutions. UNCT and CESCR also highlighted the need to ensure protection of and assistance to children with disabilities.

f. Freedom of conscience and religion, freedom of expression, freedom of association and assembly, right to participate in public and political life

In the 2011 report, CERD and HRC reported restricted freedom of religion, including registration difficulties faced by religious groups and administrative and legal sanctions applied to representatives of unregistered groups. CERD urged the State authorities to respect the rights of all the religious groups. UNESCO and HRC noted that the freedom of media was limited. CESCR, CEDAW, UNCT and HRC reported limited participation of women in public life and urged to intensify efforts to ensure their adequate representation in leading positions in the state. UNCT stated that human rights defenders encountered problems in their work and that the freedom of assembly had been arbitrarily limited, for example, any gatherings of the LGBT movements had been banned.

g. Social, economic and cultural rights

CESCR expressed its concern about the high level of unemployment and low minimum wages. The Committee, as well as CEDAW and HRC, noted the different situation of men and women in the labour market and the disparities in wages. HRC recommended that the State authorities take measures to ensure adequate position of women in the labour market. CESCR noted the high poverty rate, low level of social security and health insurance, high infant mortality rate and deficiencies in social housing, highlighting the fact that those problems affected mainly the Roma minority and vulnerable groups. HRC urged the State authorities to eliminate the use of abortion as a method of contraception and to increase the sexual awareness of the society. CESCR also commented on the inadequacy of the education system and the situation of children with disabilities and the Roma minority in terms of their access to education. CRC recommended that Moldova improve the situation by eliminating the causes of low enrolment rates.

h. Rights of minorities

CERD commented on the difficulties of ethnic minorities in accessing the labour market and participating in public administration and public and political life. CERD also stated that the Roma minority was discriminated and marginalised. CESCR recommended that measures be taken to guarantee recognition of the rights of ethnic minorities and that a special action plan be adopted to address the issue of the Roma minority.

i. Rights of migrants, refugees and asylum-seekers

CESCR, CRC and the Special Rapporteur on violence against women noted the increasing number of Moldovans migrating to find work and the social consequences of that phenomenon, including the situation of migrants' children. UNCT commented on the treatment of migrants, including their detention and the access of migrant's children to education. UNHCR made a number of comments on the quality of legislation concerning migrants and stateless persons and recommended strict observance of the non-refoulement principle.

j. Situation in specific regions or territories

The UN organs broadly commented on the need to ensure adequate protection of human rights in the Transnistrian region. HRC and CAT noted that Moldova was *de facto* unable to fulfil the human rights protection obligations in the disputed area, but at the same time urged the State authorities to intensify efforts to ensure effective implementation of the Covenant in Transnistria. The Special Rapporteur on torture, UNESCO and UNCT expressed their concern about the growing number of cases of human rights violation in the disputed territory.

7. UKRAINE

a. Institutional and legislative framework

CEDAW and CRC acknowledged the incorporation of the Convention into the Ukrainian law and its precedence over the domestic legislation. CESCR expressed its concern about the lack of independence of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights (ombudsman) and his ineffectiveness in protecting human rights. CESCR, CERD, HRC and CAT recommended that Ukraine increase the funding and strengthen the independence of the ombudsman. The treaty bodies and UN organs positively evaluated the reform programmes in the field of equal rights of women and combating the trafficking in human beings.

b. Equality and non-discrimination

CESCR recommended that Ukraine adopt comprehensive legislation to enable combating of all forms of discrimination. The Special Rapporteur on the freedom of expression, HRC, CERD and CAT noted cases of racial and ethnic hatred, anti-Semitism and aggression against migrants, foreign citizens and places of religious worship. CERD expressed its concern about the persisting prejudices and negative attitude of the society towards the Roma minority. CEDAW noted the stereotypical understanding of the role of women in the society and their underrepresentation in public life.

c. Right to life, liberty and security

CAT expressed its regret about the lack of a definition of torture in the Criminal Code and concern about allegations of the use of torture and inhuman treatment by law enforcement officers. HRC and CAT urged Ukraine to ensure protection of the rights of detainees and effective prosecution of torture and inhuman treatment. CESCR, CAT and HRC also commented on the situation in prisons and pre-trial detention facilities. Similar comments were made by CERD, CAT, CESCR and UNHCR concerning the refugee centres. CESCR expressed its deep concern about the high level of domestic violence, and CAT reported a very low level of prosecution of such behaviour. CESCR and HRC welcomed the adoption of the Domestic Violence Act, at the same time urging Ukraine to define domestic violence as an offence in the Criminal Code. CESCR and CAT acknowledged the efforts to combat trafficking in persons, at the same time recommending that Ukraine intensify its activity in that particular area. CESCR also expressed its concern about the high number of working children and children living in the streets.

d. Justice system and right to trial

When evaluating the Ukrainian justice system, HRC noted the persistent problem of corruption and lack of full transparency of the process of appointing judges. The Committee recommended establishment of an independent body that would administer the judiciary. CESCR urged Ukraine to ensure effective enforcement of economic, social and cultural rights and freedoms by introducing the right to file complaints with the Constitutional Court. CAT recommended that Ukraine reform the office of the General Prosecutor in order to strengthen its independence and separate the function of investigations in allegations of torture. CRC recommended that Ukraine create a separate juvenile justice system and that pre-trial detention of minors be used only as a measure of last resort.

e. Freedom of conscience and religion, freedom of expression, freedom of association and assembly, right to participate in public and political life

CAT, HRC and the Special Rapporteur on the freedom of expression reported cases of attacks, also fatal, intimidation and harassment of journalists. Both Committees urged the State authorities to guarantee effective protection of the freedom of expression and prosecution of offences against journalists. The Special Rapporteur also noted gradual improvement in the protection of the freedom of expression in Ukraine.

f. Social, economic and cultural rights

CESCR reported a high rate of unemployment among women, limited access of the Roma minority to the labour market, low minimum wages and obstacles faced by trade unions. The Committee also noted the high poverty ratio and the deteriorating quality of the healthcare system (in particular in rural areas). CESCR commented on the large number of persons living with HIV/AIDS or suffering from tuberculosis. CEDAW urged Ukraine to improve the standard of sexual education and to discourage abortion as a contraceptive method. CRC also noted that the Chernobyl disaster continued to exert a long-lasting impact on children's health. CESCR recommended that Ukraine support the education of children from ethnical and national minorities, in particular the Roma minority.

g. Rights of minorities

CESCR and CERD expressed their opinion on the situation of the Crimean Tatars, noting that the privatisation of land and protection of the rights of the Tatar minority were

problematic issues. The Committee urged Ukraine to recognise the rights of all ethnic groups and to guarantee respect of their identity.

h. Rights of migrants, refugees and asylum-seekers

Welcoming the legislative changes in the area of refugee law, CERD and UNHCR recommended that the Ukrainian authorities remove any remaining legislative errors and combat the discrimination of asylum-seekers.

8. FINAL REMARKS

This summary presentation of the statements made by the treaty bodies and UN organs concerning respect of the rights of persons in the Eastern Partnership countries, brief as it may be, identifies a number of issues that are worth focusing on.

- a. The Universal Periodic Review is evidently a useful tool to compile information from the respective UN agendas and associate that information with the most important areas of concern. Such approach makes it easier to identify the most pending problems in the reviewed countries.
- b. The uniform level of adoption of the UN standards and of ratification of the relevant treaties and protocols facilitates parallel comparison of the Eastern Partnership countries. It should be noted that the treaty bodies strive to achieve full adoption of all the conventions by the State Parties with as few reservations from them as possible.
- c. Moving on to an analysis of the respective comments made by the treaty bodies, in terms of institutional and legislative frameworks, the role of the national human rights protection institutions (ombudsmen) is particularly visible. The UN Committees strongly express their approval of the establishment and functioning of those institutions, but at the same time they are concerned that what they do is not always adequate. Proper functioning of independent ombudsmen equipped with sufficient resources and authority appears to be an important element of effective human rights protection.
- d. The issue of the rights of women is mentioned in all the analysed reports. Discrimination, stereotypes and negative perception of the social role of women are particularly strong in the Caucasus, where cultural stereotypes that negatively affect the equality of rights are deeply rooted. The comments made by CEDAW show that a comprehensive approach is needed, involving both institutional and legislative changes and influencing the social perception of the state of affairs.
- e. Another problem common to all the reviewed countries, is the use of torture and inhuman treatment. Despite efforts in this area and implementation of National

Preventive Mechanisms established under the Optional Protocol to the International Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT and other UN agendas report that violence was still used against the detainees and prisoners and that it was not prosecuted. Strengthening the NPMs and monitoring their effectiveness remain the priority for CAT. Once again the ombudsmen, who implement the NPS in the Eastern Partnership countries, have an important role to play.

- f. Another area, where violation of human rights was identified in all the reviewed countries, was that of children's rights. These issues cover the whole range of rights and freedoms, beginning with the use of torture and detention, through the position of minors in court proceedings, problems associated with adoption and children's institutions, to economic, health and educational concerns.

- g. Countries, where there are certain territories which *de facto* are not controlled by the State, are unable to effectively enforce the rights and freedoms of persons in those territories. Any urges to establish international cooperation between the stakeholders in order to ensure the protection of human rights and freedoms in those areas are ineffective due to their complicated geopolitical situation and the involvement of third countries.